

Klima for ny oljepolitikk

UTGITT AV

attac

OPPLAG: 850

ISBN 82-91916-22-5

UTGITT AV ATTAC

UTGITT MED STØTTE AV NORAD

TRYKK: ZOOM GRAFISK

DESIGN: UREDD DESIGNKONTOR AS

Innholdsfortegnelse

Innledning	Redaksjonen	s. 7
Norge som klima- og oljenasjon: å snakke med to tunger?	Gard Lindseth	s. 12
I oljetåka	Berit Kristoffersen	s. 23
Norsk oljepolitikk sett fra Afrika	Cyril Obi	s. 30
Hvorfor Norge burde hjelpe Equador med å holde oljen under jorda	Carlos Larrea	s. 36
Fra fiktive til reelle løsninger på klimaendringene	Patrick Bond	s. 42
De kunstige kuttene	Nina Dessau	s. 49
Oljefondet og klimaet	Ingrid Næss-Holm	s. 59
Mot et klimatisk antiklimaks	Joakim Hammerlin	s. 61
Ny oljeforvaltning!	Einar Braathen og Marte Nilsen	s. 71

Innledning

Norge - verdensmester i oljeproduksjon, europamester i klimatiltak og foregangsland på rettferdig utviklingspolitikk.

Er det mulig å spille disse rollene samtidig, eller er rolla som oljeprodusent uforenelig med å være foregangsland på klima- og utviklingspolitikk?

Snakker Norge med flere tunger? Er plasseringer i aksjer og rentefond den beste måten å forvalte norsk oljeformue?

Det er disse problemstillingene vi ønsker å sette lys på med denne artikkel-samlingen.

Olje og oljeformue er et gode, vil de fleste hevde. Klimaproblemer er en byrde, vil like mange påstå. Ser vi globalt på det, er både oljeformuen og klimaproblemet gjenstand for en enorm skeivfordeling. Oljeformuen tilfaller de få rike. Klimaproblemene påføres de mange fattige, de som ikke har råd til å sette seg på flyet og flykte til roligere farvann når orkanene setter inn. FNs Klimapanel har påvist at det er de landene som er fattigst fra før, som er mest sårbare for negative klimaendringer. De fattigste folkene i de fattigste landene påføres de største belastningene ved klimaendringer, enten i form av ekstremvær, flommer eller tørker.

Vi kan altså konstatere at verden er urettferdig. Men hva kan vi stille opp med, annet enn moralsk harme? Jo, med kunnskap om årsaker og løsninger. Kunnskap om hvilke faktorer som forårsaker problemet, og om hvilke tiltak som kan hindre og motvirke de skadefremkallende faktorene. Kunnskap kombinert med moralsk harme og rettferdighetstrang, gjør kollektiv handling og en bedre verden mulig. Men vi kan og skal også identifisere de endringsaktører som kan bidra til å fordele goder og byrder rettferdig.

Etter Katrina, Siri Kalvig og Al Gore er det ikke mange igjen som tviler på at vi har global oppvarming, og at den er menneskeskapt. Men årsaken

er enda ikke blitt klart nok fokusert. Årsaken er den menneskeskapte virksomheten som tar flere hundre millioner år gamle hydrokarboner opp fra undergrunnen og forbrenner dem i en hastighet som forrykker den fine balansen som er opparbeidet i naturen. En menneskeskapt virksomhet som gjør fossiler til et sentralt element i det såkalte moderne økonomiske og finansielle systemet. Denne virksomheten og disse systemene har klare sentre og periferier, sosialt, geografisk og maktpolitisk. Det er først og fremst det industrikapitalistiske nord som gjennom de siste 100 år har skapt den globale oppvarmingen, og det er det underutviklede sør som må betale mest framover i form av svekket naturgrunnlag.

Kan vi si at vi står oppi en klimakrise? Mulig det. Men det er kanskje like presist å kalle det en sivilisasjonskrise. Nemlig, krise for den oljebaserte vestlige sivilisasjonen. En sivilisasjon Norge står plantet oppi med begge beina, med en rekke boretårn og med økende bensindrevet fly, båt og veitrafikk. Denne artikkelsamlinga fokusere på olje- og gassproduksjonen i Norge og konsekvenser av petroleumsutvinningen, ikke bensinforbruket. Faktisk er Norge verdens tredje største eksportør av de kriseframkallende stoffene, olje og naturgass. Det kan godt tenkes at det blir et clash of civilisations i nær fremtid, men da f.eks mellom de oljeprofiterende sivilisasjoner på den ene side og de klimaødelagte, klimaskadde sivilisasjonene på den annen. Klimakrisen medfører en økt utviklingskrise. På hvilken side vil Norge stå i en slik konflikt?

Den norske oljeformuen er enorm, vil mange si. Men det er en sannhet med visse modifikasjoner. Dels har denne formuen forsvunnet, dels er den ikke norsk lenger. Oljeformue kan deles inn i fire typer:

- den som ligger under bakken eller under havets bunn.
- den som samles i oljeselskapene og deles ut som utbytte til aksjonærene og opsjoner til direktørene.
- den som samles i hodene og hendene til folk som jobber i eller med oljevirk-somheten; kunnskapen og teknologien.

Sist og ikke minst:

- den som samles i oljestatens skattekamre

Hvordan forvalter Norge disse oljeformuene?

For det første, formuen som ligger under havets bunn. Den forvaltes som av en full sjømann! Olje- og gassressursene, som vil ha stor verdi under enhver sivilisasjon, brukes opp fortest mulig. Etter at britisk sokkel har pumpet seg nesten tom for petroleum, er det på norsk sokkel vi finner kanskje den høyeste utvinningstakten i verden, målt utifra den årlig produksjonens andel av kjente reserver. Utvinningen beveger seg stadig lengre mot nord, mot de svært sårbare farvannene i Arktis. Alternativet er en strengere økologisk forvaltning av oljeressursene. For ligger det ikke en samfunnsøkonomisk verdi i det å la oljen forbli under bakken? Holde hus med - økonomisere - med ressursene. Dette er et dypt interessant spørsmål som filosofen Carlos Larrea fra Ecuador behandler i sin artikkel i denne boka.

For det andre, formuen som samles i oljeselskapene og deles ut som opsjoner til direktørene eller utbytte til aksjonærene. Denne formuen i StatoilHydro var lenge på den norske statens hender, nå er den blitt stadig mer privatisert og mindre norsk. Selv om den norske staten fortsatt er den dominerende eier, er den en passiv eier. Den lar de private aksjonærene og direktørsjiktet i StatoilHydro styre investeringsstrategien, slik at oljemilliarder strømmer inn i korrupte mellominntektsland som Aserbadsjan, som vist i Erling Borgens siste film. Alternativet til dette er en mer klimaansvarlig forvaltningsstrategi, der målsettingen er å omstille StatoilHydro fra fossiløkonomiens olje og gass, over til vind, bølge, sol og andre fornybare energiformer, der teknologi og kunnskap spres også til de fattigere deler av verden.

For det tredje, formuen som kan kalles oljerelatert kunnskap. Oljenasjonen Norge er bygd på prinsippene statlig styring og kontroll. Men gjennom Verdens handelsorganisasjon, WTO, og internasjonaliseringen av StatoilHydro bidrar vi til å frata utviklingsland retten til å ta i bruk de virkemidlene som ble anvendt i Norge for samfunnsmessig og miljøpolitisk styring av oljeindustrien. Noe av dette rettes kanskje opp av Norads Olje for Utvikling program. Men programmets teknokratiske karakter, mangelen på folkelig deltakelse og programmets tilsynelatende manglende vilje til å se olje i et politisk- og maktperspektiv, leder oss til å spørre hvilken av de norske modellene "Olje for Utvikling" eksporterer?

For det fjerde, formuen som samles i oljestatens skattekamre. Før het pengebingen Finansdepartementet, deretter ble den flyttet til Norges Bank Investment Management som forvaltet det såkalte Oljefondet. Oljefondet ble fra i 2006 hetende Statens Pensjonsfond – Utland (SPU). Dermed koples fondet til velferdsstaten i Norge. Av politisk grunner velger vi å fortsette å kalle fondet for Oljefondet. Fondet er i 2008 på nesten 2000 milliarder kroner, og er blitt en av verdens største og mest innflytelsesrike såkalte institusjonelle investorer. Regjeringen forventer 4 % avkastning på denne formuen. Det er mer enn den globale årlige økonomiske vekst. Norge skal altså ta en større del av kaka enn resten av verden gjennom utenlandsinvesteringer. Vi skal tjene på kapital. Pengene må styres ditt hvor profitten på kort sikt forventes å bli høyest, med en rimelig sikkerhet mot tap. Det norske oljefondet er i ferd med å bli en av de mest aggressive spillerne i den globale spekulasjonsøkonomien. Siviløkonomen Erik Reinert har kanskje med rette karakterisert forvaltningen av Oljefondet som et gedigent pyramidespill. Fondets uetiske natur skal forbedres med forvaltning etter etiske retningslinjer. Men retningslinjene utgjør ikke mange linjene.

Felles for all oljerikdom, fra Texas til Saudi-Arabia til Norge, er at den ikke springer ut av eget arbeid. Det er jordas naturutvikling som har skapt olje- og gass, og det er knappheten på denne goden som har skapt eventyrlige profitter for de som har tilegnet seg virksomheten. Denne spesielle rikdommen burde derfor, logisk og etisk, ikke være privat som annen kapital, og heller ikke nasjonal.

Prinsipielt burde oljeformuen tilhøre hele jorda, hele menneskeheten. Forvaltningen av de norske og alle andre oljeformuer burde egentlig vært lagt under FN eller et annet globalt fellesorgan under reell demokratisk kontroll.

Forvaltningen av de enkelte oljeformuene er viktig å diskutere. Men enda viktigere er det å se sammenhengene mellom oljeformueforvaltning på den ene siden, klima- og utviklingspolitikk på den andre.

Det er disse spørsmålene Attac Norge vil sette i søkelyset. Attac er kritisk til oljeutvinningstempoet, til at framtidige

generasjoner skal leve på ressurser og arbeid fra andre land, og at framtidige generasjoners velferd skal forvaltes på det svært så ustabile finansmarkedet. Vi legger opp til debatt om Oljeformuen kan forvaltes på en mer klimavennlig og rettferdig måte, om Oljefondet kan styres i retning av å fremme en klima- og miljøvennlig verdensøkonomi, en rettferdig globaløkonomi i stedet for en spekulasjonsøkonomi.

Artiklene i denne boka står for forfatterens egen regning.

REDAKSJONEN:

Steinar Alsos

Helene Bank

Einar Braathen

Heidi Lundeberg

Even Tømte

Audun Solli

Norge som klima- og oljenasjon – å snakke med to tunger?

Av Gard Lindseth

Innledning

De siste 15 års debatt om klimapolitikk i Norge viser at norsk klimapolitikk og norsk olje- og gassvirksomhet er to atskilte politikksfærer. Klimadebatten har aldri virkelig vært noen trussel for petroleumsnæringen. Olje- og gassproduksjonen har fortsatt uforstyrret, til tross for Stortingets beslutning om å stabilisere Norges CO₂-utslipp på 1989-nivå innen 2000 og forpliktelsen fra Kyoto i 1997 om å kun øke utslippene med én prosent innen 2010. Istedenfor stabilisering eller reduksjon, har de norske klimagassutslippene økt med 8 prosent (2006-tall) siden 1990 og CO₂-utslippene var 26 prosent høyere enn nivået i 1990.¹ Olje- og gassvirksomheten har drevet veksten i disse utslippene.

I denne teksten tegner jeg først et bilde av hvordan klimadebatten i Norge er preget av vår olje- og gassvirksomhet. Deretter diskuterer jeg hva som er de klimapolitiske utfordringene fremover og hvordan dette korresponderer med vår rolle som olje- og gassprodusent.

Norge som miljø- og klimapolitisk foregangsland?

På slutten av 1980-tallet hadde norske politikere som mål å gjøre Norge til et foregangsland på klima- og miljøområdet. Gro Harlem Brundtland hadde som leder av FNs verdenskommisjon for miljø og utvikling lagt frem rapporten "Vår felles framtid" i 1987 og ble i norsk presse omtalt som "verdens miljøvernminister". I Stortinget var det i 1989 konkurranse blant partiene om å komme med den mest ambisiøse klimamålsetningen. Alle partier, unntatt Fremskrittspartiet, ville at Norge skulle være en pioner i klimapolitikken. Stortinget endte med å vedta målet om at norske klimagassutslipp skulle stabiliseres på 1989-nivå innen 2000. I 1990 vedtok Stortinget også en egen norsk CO₂-avgift. Samme år gikk daværende miljøvernminister Thorbjørn Berntsen og hans statssekretær Jens Stoltenberg imot bygging av gasskraftverk i forbindelse med utbygging av

Heidrun-feltet. De begrunnet det med at utbygging ville gjøre det umulig å nå det nasjonale klimamålet (Hovden og Lindseth 2004).

Motstand mot gasskraft skulle bli selve symbolet for miljøbevegelsens kamp utover 90-tallet. I 1996 samlet Klimaalliansen 100 000 underskrifter mot bygging av gasskraftverk i Norge (Hovden og Lindseth 2004). Det foreløpige høydepunktet i striden om gasskraft var i 2000 da Bondevik I-regjeringen gikk av på gasskraftsaken. Statsminister Kjell Magne Bondevik var ikke villig til å løpe fra nasjonale klimaforpliktelser.

Det er ennå ikke bygget noe gasskraftverk i Norge. Dette kan sees som en seier for miljøbevegelsen. Dette skrives imidlertid i en tid hvor det er stor usikkerhet forbundet med hva som vil skje med CO₂-rensing av de planlagte gasskraftverkene på Mongstad og Kårstø. Helt uavhengig av gasskraftdebatten vil jeg uansett påstå at 1990-tallet var det tapte tiåret for miljø- og klimasaken. Debatten dette tiåret gikk aldri helt til kjernen av utfordringene Norge har som energinasjon og hva vi kan gjøre for å følge opp det ansvaret som ble gitt oss gjennom Brundtlandkommisjonens rapport i 1987 og de nasjonale forpliktelsene vi tok på oss i 1989.

Brundtlandkommisjonens rapport foreskrev en medisin for hvordan vi skulle skape bærekraftig utvikling. Landene i nord ble bedt om å legge om fra en forurensende og miljøfiendtlig vekst til en miljøvennlig bærekraftig økonomi som innebærer reduksjon av energiforbruket.² Utover 90-tallet fortsatte økonomien og energiforbruket å vokse i Norge, og utslippene likeså. I 1995 ble CO₂-målet offisielt oppgitt. Siden har Norge vedtatt Kyotoprotokollen, uten at det har fått noen innvirkning på klimapolitikken og trenden i utslipptallene. Hovedgrunnen er Norges avhengighet av olje og gass.

Olje- og gassnasjonen Norge

Norges posisjon som olje- og gassland skriver seg tilbake fra 1960-tallet. Utover på 1970-tallet kom flere petroleumsfelter i produksjon og inntektene vokste. I dag er petroleumsnæringen Norges største næring. Den står for 21 prosent av Norges bruttonasjonalprodukt i Norge, bidrar med 27 prosent av statens inntekter og står for 24 prosent av de samlede investeringene i

Norge. Olje og gass er vår klart største eksportartikkel med en andel på 47 prosent av samlet eksport.³

Gasskraftmotstanden har hittil ikke resultert i noen bred debatt om petroleumsnæringens virksomhet i et klimaperspektiv. Ingen olje- eller gassfelt har noen gang blitt hindret åpnet av klimahensyn, og det er heller aldri blitt noen seriøs diskusjon om tempoet i oljeutvinningen. Året etter at Stortinget hadde vedtatt at Norge skulle stabilisere CO₂-utslippene på 1989- nivå innen 2000, åpnet Syse-regjeringen for den største lisensrunden på Norsk sokkel siden 1965. Selv om man på 1970 og 80-tallet debatterte produksjonstak⁴ i Norge av hensyn til press på økonomien, men også ut i fra miljøhensyn, fikk ikke dette konsekvenser for oljeproduksjonen på 1990-tallet. Spørsmålet om oljetempoet, kanskje det mest avgjørende i Norge, var blitt avpolitisert i klimadebatten. 1990-tallets klimadebatter forandret ikke på dette. Isteden så vi at olje- og gassnæringen utviklet en helt spesiell type argumentasjon som gjorde at den kunne fremstå som miljøvennlig samtidig som olje- og gassproduksjonen kunne fortsette som før. Det ble argumentert med at en må *tenke tenke* globalt om Norges utslipp (Lindseth 2006). Argumentasjonen bygger på at Norge kunne bidra til å redusere de globale utslippene ved å eksportere olje og gass til utlandet slik at mer forurensende fossilt brensel (kull) kunne bli erstattet. For dem som tenker globalt er petroleumsproduksjon *en form* for klimapolitikk. Enten det gjelder direkte eksport av olje og gass, eksport av gasskraft eller bruk av gasskraft hjemme, har olje- og gassindustrien og politikere helt fra begynnelsen av 1990-tallet og frem til i dag formulert sine argumenter ut i fra denne ideen: Siden norsk petroleum er relativt ren, så er norsk olje og gassproduksjon god klimapolitikk globalt.

Slik bidro olje- og gassnæringen til å frede seg selv og til å gjøre norsk olje- og gasspolitikk til en del av klimapolitikken. Ikke en gang i de siste års diskusjoner om åpning av Barentshavet har klimainteressene klart å stagge oljeinteressene. Industrien oppnådde riktig nok ikke noen full seier i Stortinget våren 2006: Barentshavet åpnes for olje og gass, men ikke i den utstrekning som industrien ønsket. Konsekvensene for klimaet av økt olje- og gassvirksomhet var likevel ikke var noen del av debatten. – Nok et bevis

på at tempoet og volumet i utvinningen av olje og gass er et avpolitisert tema i norsk klimadebatt.

Ettersom olje- og gassnæringen er den viktigste årsaken til veksten i de norske klimagassutslippene, er det betenkelig at det ikke har funnet sted noen diskusjon om næringens virksomhet.⁵ Petroleumsindustrien sto i 2004 for 25 prosent av klimagassutslippene. Basert på den økonomiske vekstbanen og forbruket av energivarer forventes klimagassutslippene å øke fra knappe 55 millioner tonn CO₂-ekvivalenter i 2000 til et nivå på nesten 70 millioner tonn i 2050, altså med noe over 25 prosent⁶. Når vi vet at bare om lag en tredjedel av petroleumsressursene på norsk sokkel er brukt opp, vet vi at det er en betydelig utfordring vi står ovenfor i forhold til å gjøre noe med de norske utslippene.⁷

Det er ikke bare olje- og gassindustrien som fører til klimagassutslipp i Norge⁸, men det er denne produksjonen som setter Norge i en annen situasjon enn mange av våre europeiske naboland. Norges avhengighet av olje og gass gjør utslippsreduksjoner her vanskeligere og mer kostbare enn i mange andre land. Samtidig setter den enorme rikdommen vi har fått gjennom olje- og gassnæringen oss i en posisjon hvor vi har ressurser å bruke på tiltak for å redusere utslippene, hvis den politiske viljen er der. Mange vil også mene at Norge har et særdeles viktig ansvar for å redusere utslipp, et ansvar som går langt utover de juridiske forpliktelsene vi har tatt på oss i Kyoto-protokollen. Siden Norge er et rikt land som har skaffet sine rikdommer gjennom en tilfeldig geografisk lokalisering i nærheten av store mengder fossil energi, burde vi gå foran i å bidra til løsning på klimautfordringene.

Et vendepunkt i klimadebatten?

I løpet av de siste par årene har vi vært vitne til et vendepunkt i klima- og miljøengasjementet i Norge. Frem til sommeren 2006 hadde vi en lang runde med diskusjon om åpningen av nordområdene for petroleumsindustrien. Dette holdt miljødebatten varm blant de politiske partiene og i miljøorganisasjonene. I september kom Al Gore til Norge med sin film "En

ubehagelig sannhet”, og diskusjoner fulgte om hvordan Norge skulle følge opp utfordringen fra Gore. Media fylte spaltene med klimastoff mens Gore var her, og like etter la lavutslippsutvalget fram sin rapport med forslag til hvordan Norge kan kutte nasjonale utslipp av klimagasser med 50-80 prosent innen 2050.⁹ Utvalget fikk gjennomført beregninger som viser at de nasjonale kostnadene ikke behøver å bli store. Måneden etter kom en mye omtalt klimarapport fra Nicolas Stern,¹⁰ en av Verdensbankens tidligere sjeføkonomer, som konkluderte med at mottiltak mot den globale oppvarmingen vil være langt billigere enn de potensielt katastrofale konsekvensene oppvarmingen vil ha om den ikke bremses. Da vinteren i 2007 tillegg uteble i store deler av Norge, var det en masse av kritiske faktorer som sammen bidro til å reise miljøsaken helt opp på høydene med hva den var på slutten av 80-tallet. Tildelingen av Nobels Fredspris til FNs klimapanel og Al Gore senere i 2007, bare bekreftet det engasjementet og den interessen som nå fantes i Norge og i store deler av verden.

Det er positivt at partiene på Stortinget, alle unntatt Fremskrittspartiet, ble enige om et klimaforlik januar 2008¹¹ hvor partiene forplikter seg til å ta to tredeler av Norges utslippsreduksjoner nasjonalt. Norge åpner for å framskynde målet om å bli karbonnøytralt fra 2050 til 2030, og det ligger også i forliket at det skal satses mer på forskning på fornybar energi. – Bevilgningen økes gradvis fra 70 millioner kroner i 2008, til 300 millioner 2009 til minimum 600 millioner kroner i 2010. Klimaforliket sikrer at klimapolitikken prioriteres høyt fremover, selv etter et eventuelt regjeringsskifte.

Samtidig må det sies at klimaengasjementet og folks bekymringer med dette ikke er blitt omdannet til en offentlig politikk som vitner om at regjeringen har forstått alvoret i problemet. Klimaforliket eller statsbudsjettet for 2008 inneholder ikke planer og tiltak som vil kunne bidra til noen *vesentlig* reduksjon av utlippene. Satsingen på CO₂-håndtering på Kårstø og Mongstad, fornybar energi, justering av miljøavgifter og kvotekjøp i utlandet gjør lite for å snu den overordnede retningen vi går i. Aftenposten skrev etter at statsbudsjettet var lagt frem at satsingen på

klima koster kun 27 dagers oljesalg¹². Regjeringen kalkulerer med et netto overskudd fra petroleumssektoren på 328 milliarder kroner. Redusert olje- og gassproduksjon er imidlertid ikke veien å gå for å få ned utslippene, mener Regjeringen. Tvert imot ble det foreslått å bruke 200 millioner kroner i 2008 på seismikkundersøkelser i havområdene i nord. Samlet skal staten og de private investere 102 milliarder kroner i petroleumssektoren dette år. Regjeringen forventer at det produseres 2,5 millioner fat olje og gass hver dag hele 2008 – noe som vil føre til at atmosfæren tilføres 376 millioner tonn CO₂. Til sammenligning er de samlede norske klimagassutslippene på 55 millioner tonn CO₂-ekvivalenter. Det er med andre ord fortsatt behov for å øve politisk press mot myndighetene og holde oppe engasjementet for en ny kurs i klimapolitikken.

Mot et klimavennlig Norge

Det mangler ikke på gode forslag til tiltak for hvordan vi skal få ned klimagassutslippene. Herunder skal jeg kort diskutere noen av tiltakene, med blick på olje- og gassnæringens fremtid. Med alle petroleumssressursene Norge har igjen, og med det bidraget denne næringen gir til de norske utslippene, er det vanskelig å komme utenom at denne næringen også må bidra hvis utslippene skal reduseres. Men trenger dette å innebære mindre olje- og gassproduksjon?

En faktor som har forandret hele klimadebatten er forslaget om CO₂-frie gasskraftverk. I sin nyttårstale 2006/2007 omtalte statsminister Jens Stoltenberg CO₂-håndtering som «Norges månelanding». Med CO₂-håndtering siktes det til en prosess der en fanger CO₂ fra kull, olje eller gass, for deretter å deponere den i lagre under havoverflaten.¹³ Det siktes i første rekke mot å få til CO₂-håndtering av gasskraften på Kårstø og dermed gjøre dette til verdens største storskalaprojekt for CO₂-håndtering. CO₂-håndtering kommer imidlertid ikke av seg selv. Det må investeres, og det må være politiske rammevilkår som legger til rette for investeringen. Som et eksempel kan det nevnes at Norges vassdrags- og energidirektorat i 2006 presenterte en studie som konkluderer med at prisen per tonn fangst vil være 700 kroner, noe som er langt over hva kvoteprisen for CO₂ er i

dag. Interessen for denne teknologien er imidlertid stigende og dette vil sannsynligvis få prisene betydelig ned med årene. Men selv om prisene skulle falle, gjenstår fortsatt problemet med sikker lagring og å finne reservoarer som er egnede for lengre tidsrom.¹⁴

Argumentene mot CO₂-håndtering er ikke bare problemer forbundet med lagring, men også at dette tar oppmerksomheten vekk fra fornybar energi og energieffektivitet. Med tanke på hvor fossilavhengig ikke bare Norge, men hele verden er i dag, synes det likevel vanskelig å komme utenom CO₂-håndtering for å begrense klimaendringene på kort til mellomlang sikt. Dette er også noe lederen av lavutslippsutvalget, Jørgen Randers, mener. Det avgjørende ifølge Randers er at staten kommer inn og legger rammebetingelsene på plass. Det kreves at staten legger til rette for infrastruktur og også at den kan være kjøper og selger av CO₂.¹⁵

I hovedsak støtter både miljøvernorganisasjoner og industrien satsingen på CO₂-håndtering. Med CO₂-håndtering er det mulig å fortsette som før med olje- og gassproduksjon og samtidig redusere utslippene. Betyr det at tesen innledningsvis i denne artikkel – om at politikkområdene klima og petroleumsvirksomhet er to atskilte sfærer – ikke lenger gjelder? Er dette beviset på at klima- og petroleumspolitikken nå har konverget? Til det kan det svares både et ja og et nei. *Ja*, fordi det synes som om alvorret i klimakrisen gjør at også miljøbevegelsen nå er mer åpne for teknologioptimistiske løsninger i petroleumssektoren. Det er også klart at en stor del av Norges problem som forurensende petroleumsnasjon kan få sin løsning med CO₂-håndtering. Men det må også svares et *nei* på dette spørsmålet. CO₂-håndtering løser ikke alle våre problemer. Den vil ikke redusere dagens utslipp av klimagasser, det er usikkert hvor mye av CO₂-en som faktisk kan håndteres (tallene varierer fra 60- 80 prosent), og det er i første rekke aktuelt for gass- og kullkraft. Oljen kan i praksis benyttes på samme måte som gass og kull i forhold til omdanning av kraft, og det finnes også samme håndteringsmuligheter av CO₂ for olje som for gass og kull. Men rensning av CO₂ fra olje er mindre effektivt og mer kostbart. Oljen har andre bruksområder som ikke kull og gass har. Oljen kan lettere

transporteres og brukes direkte desentralisert. Selv om vi får til CO₂-håndtering av gasskraft og kullkraft, gjenstår derfor likevel spørsmålet om hva vi skal gjøre med oljen.¹⁶

Lavutslippsutvalget nevner to viktige bidrag i forhold til petroleumsproduksjonen: elektrifisering av sokkelen og at en større del av anleggene plasseres på land. Det er kraftproduksjon med bruk av naturgass og dieselolje som er hovedårsaken til utslipp av CO₂ fra norsk sokkel, mens den neste største kilden er gassfakling. Utvalget skriver at utslippene på sokkelen i prinsippet kan reduseres til null ved at fornybar kraft fra land eller vindturbiner på havet benyttes for å gi sokkelen elektrisitet. Elektrifisering vil også kunne bli enklere på sikt, da det antas at mer og mer av aktiviteten vil drives fra landbaserte anlegg. I skrivende stund er det en diskusjon om kostnadene ved elektrifisering, og det virker som det fortsatt må utredes en del til før en satsing på elektrifisering virkelig kan bli en realitet i stor skala. Det er også en diskusjon om elektrifisering skal gjelde alle eksisterende installasjoner på sokkelen, eller bare de nye som planlegges bygges.

Selv om dette tiltaket skulle bli realisert, vil det fortsatt ikke forhindre at *sluttforbruket* av olje (som foregår i form av å være brennstoff, fyring eller som et annet oljeprodukt et eller annet sted på jorden) vil bidra til klimagassutslipp. Det meste av norsk olje går direkte til eksport som forbrukes i utlandet – som i neste omgang bidrar til den globale oppvarmingen. Selv om denne eksporten ikke regnes i de norske utslippstallene, har vi derfor et moralsk ansvar for disse utslippene.¹⁷ Å gjøre noe med disse utslippene er en stor utfordring, siden det til syvende og sist innebærer at vi må være villige til å begrense selve *volumet* av oljeforbruket. Hittil har forslag om å begrense oljeproduksjon manglet politisk vilje, men det er imidlertid sannsynlig at priser på fossilt brensel vil øke i takt med klimaendringene, enten som følge av økte avgifter eller ved reduksjon i tilbudet. Kampen om petroleumsfrie soner i Norge er ikke over, og en kan sørge for at industrien får tilgang til mindre leteareal. Men i en tid hvor verden aldri har etterspurt mer energi enn nå, er det heller ikke noen

sannsynlig løsning. Fram til år 2030 vil energibehovet i verden øke med 59 prosent, forteller det internasjonale energibyrået (IEA). Men fremtiden er ingen prognose, og situasjonen kan endres. Utviklingstrender kan gjøres til skamme, og en klimakrise kan være det som gjør at vi må skattlegge næringen så hardt at tilbudet går ned. Da vil kanskje industrien selv komme politikerne i forkjøpet å legge om til annen fossilfri produksjon.

Det er teknologioptimisme som råder i klimadebatten i dag. Hittil har imidlertid ikke teknologien gitt oss CO₂-frie løsninger for gass og kull, og selv om dette vil skje, vil oljen fortsette å skape global oppvarming i tiden som kommer. Dersom man vil redusere utslippene av klimagasser, så er det på sikt kun nye fornybare løsninger som gjelder. Vannkraft og atomkraft er mulige løsninger, men det hefter andre ulemper ved disse. Utfordringen må være å komme oss så raskt som mulig over til det fossilfrie samfunnet. Men er det mulig å gjøre dette før dagens fossile brensler tar slutt? Det kan synes som om vi må det, dersom vi skal klare målet om å redusere utslippene opp mot 80 prosent – som forskerne forteller oss er nødvendig. Er demokratiet egnet til å redde oss fra klimakrisen? Vil vi se politikere som setter begrensninger på oljeproduksjonen? Er det vilje til å sette i gang reformer som vil sette miljø foran arbeidsplasser og som gjør at næringer vil dø på veien? Disse spørsmålene snakkes det lite om i dag. Vi har fortsatt ikke tatt klimakrisens dimensjoner innover oss.

Konklusjon

I klimapolitikken må alle styringsnivåer, fra det globale til det mest lokale, bidra med å finne gode løsninger. Utallige studier har vist at en av de mest sentrale faktorer for å lykkes med bærekraftig utvikling er politisk vilje. Jeg vil på denne bakgrunn oppsummere artikkelen med følgende to kommentarer.

For det *første* har stortinget både gjennom stortingsmeldinger og politiske signaler sagt at det er et nasjonalt og lokalt ansvar å ta hånd om egne klimagassutslipp. Hittil har vi imidlertid opplevd at fokus på kvotepris og kostnader ved reduksjoner i stor grad har gjort klimasaken til en teknisk-økonomisk diskusjon, med den konsekvens at det ikke er bygget politisk vilje på nasjonalt og lokalt nivå for å jobbe med klimapolitikk.

For det *andre* harseleres det fortsatt med at lille Norge ikke spiller noen rolle i den store sammenhengen og at det er lite vi kan og bør gjøre her hjemme med våre utslipp. Dette er ikke bare en effektiv måte å slippe å ta kutt hjemme, det er også en måte å argumentere på som er moralsk og politisk uakseptabelt. Med dette undergraves tanken om at demokratier skal ha et konstitusjonelt ansvar for bærekraftig utvikling: Hvordan skal man skape oppmerksomhet i kommuner, byer og regioner verden over hvis budskapet er at klimaproblemet kun skal løses globalt? – Norges rikdom må vi selvfølgelig bruke til å finansiere klimareducerende tiltak i utlandet, men hvis dette blir det primære fokuset for vår klimapolitikk, er vi i ferd med å underkommunisere alvoret i problemet. Det vil oppfattes som om vi i det rike Norge skal fortsette på akkurat samme måte som før. Det gir liten troverdighet. Når vi skal velge en bærekraftig utviklingsvei fremover, må vi handle slik at andre kan handle på samme måte som oss. – Ellers har vi ikke vist at vi forstår klimaspørsmålets moralske karakter.

Klimaforliket i Stortinget januar 2008 gir visse forhåpninger om en ny kurs i norsk klimapolitikk, men utfordringene for en petroleumsnasjon som Norge kommer til å bli store i årene som kommer. Her vil det ikke minst kreves at petroleumsindustrien selv tar ansvar. En av de viktigste oppgavene for organisasjonsliv, kirke og politikere i årene som kommer vil da være å hele tiden legge press på StatoilHydro, slik at det nyfusjonerte selskapet kan bli Norges flaggskip inn i det fossilfrie samfunnet.

Referanser

Hovden, E. og G. Lindseth (2004) "Discourses in Norwegian Climate Policy: National Action or Thinking Globally?" *Political Studies* 2004; 52: 63-81

IEA (2006) *World Energy Outlook 2006*, London: International Energy Agency

Lindseth, G. (2006) "Political Discourse and Climate Change: The Challenge of Reconciling Scale of Impact with Level of Governance", Doktorgradsavhandling i statsvitenskap, Trondheim: NTNU, 2006:111

NOU (2006) "Et klimavennlig Norge. Utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 11. mars 2005". Avgitt til Miljøverndepartementet 4. oktober 2006. NOU 2006:18. Tilgjengelig på URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/md/dok/NOU-er/2006/NOU-2006-18.html?id=392348>

NVE (2006) "CO2 håndtering på Kårstø". Oslo: Norsk Vassdrags- og energidirektorat. 2006:13

OED (2006) "Fakta. Norsk petroleumsverksemd". Olje- og energidepartementet. Tilgjengelig på URL: <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/oed/bro/2006/0002/ddd/pdfv/278474-fakta-nyn2.pdf>

Verdenskommisjonen for miljø og utvikling (1991) *Vår Felles Framtid*. Oslo: Tiden Norsk Forlag

SLUTTNOTER

- 1 Her brukes "CO₂" og "klimagasser" noe om hverandre. CO₂ er den viktigste klimagassen og den sto for (2006) en andel på nesten 80 prosent av Norges totale klimagassutslipp. Klimagasser defineres imidlertid som kurven av gasser dekket av Kyoto-protokollen (CO₂, CH₄, N₂O, PFK, HFK og SF₆). Utslippstall og prognoser for klimagassutslipp i dette kapittelet er hentet fra NOU:18/2006 Et klimavennlig Norge (Lavutslippsutvalget) og fra www.miljostatus.no
- 2 Fastsettelse av prisme mekanismer, innføring av miljøstandarder, konsekvensanalyser er virkemidler som skal hjelpe verden å vokse miljøvennlig på (Verdenskommisjonen for Miljø og Utvikling 1991:161-162).
- 3 Internet: "Petroleumsnæringen er Norges største næring", Olje og energidepartementet.no, URL: <http://www.odin.dep.no/oed/norsk/aktuelt/pressesenter/026031-990070/dok-bn.html>. Lastet ned 6.02.2008.
- 4 5. mars 1982 oppnevnte regjeringen det såkalte Tempoutvalget. Utvalget skulle vurdere det fremtidige omfanget av petroleumsvirksomheten på norsk sokkel, se URL: <http://www.ssb.no/aar2000/art-1999-10-20-01.html>, publisert 20.10.1999, lastet ned 05.02.2008
- 5 Utvinning av olje og gass sto i 2004 for temmelig nøyaktig en fjerdedel av de samlede klimagassutslippene i Norge, opp fra et nivå på ca. 15 prosent i 1990. Utslippene fra petroleumsvirksomheten er derfor de som har vokst raskest av alle utslipp de siste fjorten årene (NOU nr 18/2006: kap 6.7)
- 6 Se NOU 18/2006 kapittel 5.6
- 7 Det totale ressurser på norsk sokkel er 12 000 millioner Sm³ og de gjenværende ressursene er 8000 millioner Sm³. De resterende 69 % fordeles som følger: 31 % er besluttede reserver, 12 % er ressurser som ennå ikke er besluttet for utvinning, 26 % er uoppdagede ressurser. URL: http://www.ssb.no/emner/10/06/olje_gass/). Lastet ned 06.02.2008.
- 8 De kildene som bidro mest til utslippene i 2004 var: Transport (30 prosent), Petroleumsvirksomhet (25 prosent) og Prosessindustri (24 prosent)
- 9 Internet: "Et klimavennlig Norge. Utredning fra et utvalg oppnevnt ved kongelig resolusjon 11. mars 2005. Avgitt til Miljøverndepartementet 4. oktober 2006. URL: http://odin.dep.no/filarkiv/291723/NOU018_06-TS.pdf, publisert 4. oktober, lastet ned 09.02.2007
- 10 Internet: "Stern Review: The Economics of Climate Change" URL: http://www.hm-treasury.gov.uk/independent_reviews/stern_review_economics_climate_change/stern_review_report.cfm
Publisert november 2006, lastet ned 09.02.2007
- 11 For mer informasjon se URL: <http://www.stortinget.no/diverse/klimaforlik.html>. Lastet ned 06.02.2008
- 12 Aftenposten 6. oktober 2007. Satsingen er tallfestet til 24,6 milliarder kroner, da inkluderer man 1/3 av landbruksdepartementets budsjett under her.
- 13 Se Bellonas oversiktside om CO₂-håndtering. URL: <http://www.bellona.no/subjects/1138831369.22>. Lastet ned 06.02.2008
- 14 Se f.eks.: "Felleserklæring om geologisk lagring av CO₂ under Nordsjøen" URL: <http://www.dep.no/oed/norsk/aktuelt/pressesenter/pressem/026031-070406/dok-bn.html>
publisert 30.11.2005, lastet ned 09.02.07
- 15 Se URL: http://www.bellona.no/comments/co2_fra_avfall_til_ressurs. Lastet ned 07.02.2008.
- 16 Oljereservoarer kan bli aktuelle som underjordiske lagringssteder. CO₂ kan utnyttes som et hjelpemiddel til å presse mer olje ut av feltene når det naturlige trykket i reservoaret avtar. CO₂ kan dermed bli en vare som oljeselskapene er villige til å betale for. Inntekten fra CO₂-salg kan betale noe av kostnadene knyttet til CO₂-fjerningen. Se http://www.sintef.no/content/page1_____11646.aspx publisert 20.06.2006, lastet ned 15.01.2008.
- 17 Definisjonen av egne (norske) utslipp omfatter utslipp som følge av produksjon av eksportvarer i Norge. For eksempel vil utslipp fra produksjon av olje og gass, som hovedsakelig brukes av andre enn nordmenn, telle med i Norges utslippsregnskap. Omvendt belastes utlandet med utslipp knyttet til produksjon av de varer Norge importerer for egne investering og konsum. Se Kap 4.1 i NOU 18/2006.

I oljetåka

Av Berit Kristoffersen

I 1953 ble General Motors' direktør, Charles Erwin Wilson, utnevnt til ny forsvarsminister i USA. På innsettelseshøringen i senatet ble han spurt om han som forsvarsminister ville kunne handle i strid med interessene til General Motors. Wilson syntes det var en vanskelig problemstilling. Han hadde i årevis "trodd at det som var bra for General Motors var bra for USA og vice versa". Han har i ettertid følt seg misbrukt fordi det han har sagt har blitt referert til som "det som er bra for General Motors er bra for USA". Men uttrykket har blitt brukt som en referanse til nasjonal avhengighet av en type industri hvor det er tillit til at store selskaper handler til nasjonens beste. Utgangspunktet er – i dette tilfellet – at General Motor sitt overskudd fører til arbeidsplasser og trygg lønn for amerikanske borgere og slik sikrer framtida.

Medieforsker Øyvind Ihlen har nylig gitt ut boka Petroleumsparadiset, finansiert av forskningsprogrammet Petropol. Ifølge hans forskning er det dominerende budskapet fra oljeindustrien at "det som er bra for norsk oljeindustri, er bra for Norge". Det handler om oljeindustriens strategiske kommunikasjon og omdømmebygging. Hovedfunnet er at oljeindustriens største politiske seier er at de har klart å etablere en tolkningsramme for deres posisjon i samfunnet hvor de har fått sine interesser til å fremstå som fellesskapets interesse, enten det handler om klimagassutslipp eller oljeboring i Nord. Bærekraftig utvikling er redusert til en begrensning av klimautslipp. Norsk oljepolitikk og industriens politikk fremstår som to sider av samme sak. Oljeindustrien ønsker som alle andre at deres virkelighetsbilde som skal gjelde og at omverdenen har en spesiell forståelse for deres legitimitet. Målet gjerne er at omgivelsene skal kunne nikke anerkjennende til virksomhetens framstilling av et saksforhold: slik er verden.

Problemet er ikke at vi har en oljeindustri. Problemet er at industriens fortolkningsrammer så og si får stå uimotsagt i den politiske debatten. Jeg mener at faren for at det oppstår demokratiske problemer er reell, dersom en interessegruppe i samfunnet klarer å definere sin egen rolle og posisjon som

avgjørende. Det kan derfor settes spørsmålstegn ved hvorvidt beslutning-seliten gjør samfunnet en bjørnetjeneste dersom de også fremstiller Statoil-Hydro og leverandørindustrien som nåtidens og fremtidens viktigste norske velgjørere.

Avhengigheten vises i de nasjonale statistikkene. I 2006 ble det investert for om lag 100 milliarder kroner på norsk sokkel. Oljesektoren stod for 52 prosent av eksporten, 33 prosent av statens inntekter og 25 prosent av verdiskapningen i Norge. Det var også i 2006 av planene om sammenslåing av Hydro og Statoil ble kjent. Samme år ble programmet «Olje for Utvikling» lansert. 1. januar 2007 hadde oljefondet steget med 30 prosent det siste året og utgjorde 1700 milliarder kroner. Ifølge miljøstiftelsen Zero, som har regnet på eksporten av olje og gass i 2004, tilsvarer det ved forbrenning 600 millioner tonn CO₂. Til sammenligning er Norges klimagassutslipp rundt 50 millioner tonn CO₂. Ifølge Makt- og demokratiutredningens sluttrapport foregår det en kamp om premisene for debatten som sjelden kommer til overflaten. Motsetningen går mellom å sette Norge i førerretet som pådriver for bærekraftig utvikling internasjonalt og Norge som petroleumsstat og et betydelig bidragsyter til miljøproblemen. Jeg vil komme tilbake til miljøperspektivet – som de siste ti årene har blitt marginalisert til fordel for Norges nye rolle som olje- og gassseksportør.

Man kan gå inn i alle disse tallene og stille noen elementære spørsmål. For eksempel; Hva vet vi egentlig om pengestrømmen – 100 milliarder kroner? Det er svimlende summer, som er vanskelig å forholde seg til, forstå og diskutere ettersom verken journalister eller politikere forsøker å forklare eller avdekke hvorfor og hvordan staten prioriterer. Men vi vet for eksempel at staten dekker 78 prosent av alle lete- og produksjonskostnader. Det vil si at staten har betalt størsteparten av de 100 milliardene i form av avskrivninger på skatten og i form av nye selskaper som får skrevet av alt samme året.

Hva vet vi egentlig om sammenslåingen mellom Statoil og Hydro? Vi vet i hvert fall at sammenslåingen i seg selv var et resultat av at sjefene i Statoil og Hydro innså at de hadde felles interesser, - interesser som ligger utenfor Norges

grenser og kontroll. "Det norske oljeeventyret fortsetter i utlandet" var med andre ord ikke bare et reklamestunt fra Statoil. Samtidig har vi sett at en åtte år gammel avtale som Saga gjorde i Lybia kan være omfattende korrupsjon som lekket ut da fusjonen var et faktum. Disse vendingene er symptomatiske på hva som skjer når man mangler åpenhet både i Statoil/Hydro og i staten på hva som er de strategiske og politiske føringene.

Et annet problem er den direkte sammenblandingen av roller. Som i USA er det mange politikere som hopper mellom industrien og politikken. Mens det i USA er mange som går fra industri til politikk, ser vi i Norge at oljeselskapene har vært veldig flinke til å plukke opp politikere og flinke oljebyråkrater. Disse vet hvilke knapper de skal trykke på, de kan retorikken og systemet, og de har muligheten til å pleie nærkontakten med gamle kjente. Da blir det ekstra problematisk at interesseforskjeller viskes ut, slik Ihlen snakker om, og staten og bransjen opererer med felles fortolkningsramme etter å ha fremforhandlet felles posisjoner.

Dette skjer for eksempel i Topplederforum, som jeg brukte som eksempel på samrøre mellom oljebransjen og staten i min masteroppgave TITTEL. I Topplederforum får oljeindustrien fritt spillerom til å påvirke staten, en unik mulighet der det de sier ikke påvirker aksjekursen ettersom uttalelsene anonymiseres i etterkant.

Når vi har kommet til et punkt der oljen definerer handlingsrommet og den nasjonale identiteten, blir det demokratiske spillerommet desto viktigere. Demokrati betyr åpenhet og muligheter for deltagelse og påvirkning. Når Norge nå har fått et oljeselskap som kontrollerer fire femdel av ressursene på norsk sokkel blir det viktigere med åpenhet og en klar politisk strategi. For vi har fått et nytt oljeselskap som ønsker å operere fritt i utlandet, og selv bestemme hvor mye av overskuddet de henter ut fra Norge som skal reinvesteres her. Det er en reell fare for at jo større et selskap blir, jo vanskeligere blir det å påvirke og øve innflytelse på det.

Da jeg skulle skrive masteroppgave, var utgangspunktet å beskrive interessekonfliktene og motsetningene mellom statens og oljeindustriens interesser. Men i stedet for å beskrive skillelinjene jeg lette etter, problematiserte jeg forhandlingsrommet og forholdet mellom oljeindustrien og staten, fordi det er vanskelig å skille hvem som vil hva, og hvorfor. Jeg konfronterte derfor politikere og oljeindustriens med den dominerende forestillingen om at "det som er bra for norsk oljeindustri er bra for Norge". Svarene var forbausende like: med utgangspunkt i 1970-tallets oljevisjoner, koblet opp mot resultatet vi ser i dag, er utviklingen en sammenhengende suksesshistorie. I stedet for å fremforhandle rammer for en ny oljepolitikk, sett i lys av at vi har blitt avhengige av oljeindustrien, at vi har blitt klar over klimatrusselen, og at vi har blitt en aktør på det globale finansmarkedet gjennom oljefondet, ser det overordnede målet ut til å være "status quo" i produksjonsrater, eller "stø kurs" som Gro Harlem Brundtland ville kalt det.

Miljøperspektivet var det eneste reelle motargumentet som ble trukket frem. For eksempel svarte en tidligere toppsjef i oljebransjen på følgende måte: "Oljenæringen har fått et politisk nakketak når politikerne aksepterer at økt oljeutvinning er nødvendig for å øke velferden. En eksklusiv, ikke-fornybar sterkt forurensende ressurs etableres som premis for den norske velferdsstaten - et interessant dilemma, vil jeg tro. Miljø er en utgift for industrien, men en inntekt for naturen. Det dreier seg om hva vi er villig til å betale for et bedre miljø for våre etterkommere. Siden det er langt frem er jeg ikke optimist verken når det gjelder oljeindustrien eller andre bransjer. Men norsk oljevirkosomhet kan gjøres mer miljøvennlig. Prisen er mindre inntekter til fellesskapet og næringen. Problemet er at mange tror at man kan få i pose og sekk - bedre miljø og like høye eller høyere inntekter til samfunnet. Da blir konsekvensen lett at man gjør ingen ting."

For ti år siden var det nedgangstider i oljebransjen. Dette fikk konsekvenser for "hvor mye miljøpolitikk" vi kunne ha i forhold til å holde produksjonen oppe. Oljeprisen nådde et bunnpunkt i 1998, og CO₂-avgiften, som oljeselskapene er pålagt til å betale for utslipp per tonn CO₂, ble satt ned med cirka 30 prosent. Den daværende arbeiderpartiregeringen lovet å sette den opp igjen hvis oljeprisen steg.

De fleste har fått med seg at oljeprisen har gått opp igjen, men CO2-avgiften har likevel ikke blitt satt opp. Det betyr at oljeselskapene har fått mer å rutte for, og bruker relativt sett mindre på miljø. Selv om nesten samtlige partier har sittet i regjering etter dette, har de ikke vært villige til å skru opp forureningsavgiften. Dette kan tjene som et eksempel på hvordan oljepolitikken har blitt definerende for miljøpolitikken, og ikke omvendt. Det vil si, det er oljeinntektene som legger rammen for miljøpolitikken.

Apropos skatt: Norge er i dag et av de mest lønnsomme landene for oljeindustrien å være, på grunn av skattefradraget på 78 prosent, som forsterkes av den høye oljeprisen. Da oljeprisen nådde bunnpunktet i 1998 var det ikke like attraktivt å være i Norge, ettersom oljeprisen i stor grad definerer mulighetene for inntekter, som skattelegges med 78 prosent. Industrien gikk sammen og krevde at noe burde gjøres. Norsk sokkel var snart utkonkurrert av lavkostland som hadde åpnet grensene for utenlandsk deltagelse. Industrien tok initiativ til et samarbeidsorgan for oljeindustrien og myndighetene med mål om å styrke norsk sokkels konkurransevne og norsk oljeindustri i utlandet. Navnet ble Konkraft, og det var dette jeg brukte som eksempel på oljeindustriens og statens samrøre, både gjennom prosjektene de har gjennomført, og gjennom "generalforsamlingen" Topplederforum.

Rundt årtusenskiftet skjedde en omfattende deregulering av oljeindustrien, som privatisering av Statoil og gassmarkedet, og en nyliberalisering av konsesjonspolitikken ved at såkalte "oljemygger" slapp til på sokkelen, og at Statoil, Hydro og leverandørindustrien skulle internasjonale seg på egne premisser. Mens man på 1990-tallet diskuterte hvor høyt tempo det skulle være i oljeutvinningen markerte endringene rundt årtusenskiftet at norsk sokkel skal være konkurransedyktig i et globalt perspektiv. Alt var ikke nødvendigvis så mye bedre før, men på 1990-tallet hadde Stortinget heftige debatter om en reduksjon i klimagassutslipp og utvinningstempo og på 1980-tallet ble tempoet holdt nede blant annet i form av et køsystem for utbygginger.

Jeg mener at oljeindustrien konstruerte en kommende krise rundt årtusenskiftet. Som vi har sett mange andre steder i verden skjer ofte en omfattende

nyliberalisering av staten under slike skrekkscenarier. Forvaltningspraksis har endret seg, og når oljeindustrien argumenterer for at de kan ivareta rollen som statens omfordelende velferdsrolle, står vi ikke bare ovenfor et retorisk rollebytte. Staten har gått fra å bare være en regulerende makt med politiske verktøy, til også å bli en aktør som opptre på næringens premisser, tilnærmet jevnstilt med andre kapitaleiere. Det Stortinget sitter igjen med er en styringsramme som forutsetter konsensus mellom oljeindustrien og staten, hvor de sender inn korrigerende signaler.

Fusjonssaken viser at Stortinget har mindre påvirkningskraft og har mistet en rekke politiske verktøy. For eksempel fikk stortingspolitikerne en ferdig pakke som de bare kunne takke ja eller nei til da de to største selskapene i Norge hvor staten var majoritets-eier skulle slå seg sammen. Politikernes deltakelse ble redusert til symbolpolitikk gjennom debatten om hvilket navn selskapet skulle ha. Stortingspolitikerne kjempet for å få statens merke på selskapet. I stedet for å være en aktør i det politiske spillet, måtte Stortinget tilkjempe seg en rolle. Dersom ikke grunnlovens ånd om "all makt i denne sal" praktiseres i politikken, blir det også vanskeligere å påvirke for andre interessegrupper, og det blir vanskeligere å forstå hva som skjer.

Omdømmeforskeren Ihlen snakker også om oljeindustriens tolkningsrammer i forhold til internasjonalisering. "Verden blir ikke bedre av at norske selskaper ikke deltar", lyder den dominerende holdningen. Siden 1989 har staten gjennom Petrad, og nå også gjennom Olje for Utvikling, bedrevet omfattende arbeid for å "lære opp" oljebyråkrati og nasjonale oljeselskaper i alt fra konsesjons- og skattepolitikk til korrupsjon.

Jeg mener at dette isolert sett er positivt. Men også her mangler det åpenhet og klare skillelinjer for hva som er norske kommersielle interesser og hvordan staten skal bidra når den norske leverandørindustrien og Statoil-Hydro internasjonaliseres, og hvordan man best mulig kan bidra til at svake oljestater ikke blir utnyttet av store internasjonale selskaper som Haliburton, Aker Kværner, ExxonMobil og StatoilHydro. Etter at de norske byråkratene har hatt kurs og konferanser med norsk oljebyråkrati, ofte med Statoil og an-

dre norske aktører på foredragslista, kommer norske selskaper i neste runde og søker på å være med i oljeutvinning i de samme landene. Og kanskje får de også besøk av Intsok. Konkrafts svoger, som det populært blir kalt, ble også opprettet da norsk oljeindustri var i "krise". Stiftelsen har som formål å hjelpe norske aktører «ute». Stifterne var Olje- og Energidepartementet, Utenriksdepartementet, Nærings- og Handelsdepartementet, Statoil, Hydro, NHO, Rederiforbundet og Oljeindustriens Landsforening (OLF). Mens Int-Sok hadde 42 partnere i sitt oppstartsår, hadde dette tallet vokst til 150 i 2005, ifølge Ihlen. Stiftelsen har blant kontorer i Angola, Brasil, Iran, Nigeria, Russland, USA og Kina.

Et historisk forløp inneholder strategier og mål, og målene forandrer seg underveis. Målene blir til verdier, og nasjonalpolitiske erkjennelser i oljepolitikken uteblir dersom mål og verdier ikke evalueres underveis. Jeg mener at den største utfordringen staten står ovenfor i dag, er å gjøre viktige valg og politikktutforming synlig og tilgjengelig.

Norge har nådd målene som ble satt på 1970-tallet om å selv kunne pumpe opp oljen. Vi har blitt en av våre vestlige venners viktigste energipolitiske allierte fordi alle bekymrer seg over importavhengigheten til olje og gass. Staten har ikke svekket sin posisjon, men fått annerledes makt det siste tiåret når den opererer i en oljeverden full av motsetninger. Jeg mener at vi historisk sett derfor har de beste forutsetninger for å reformhandle og slik reformulere mål og strategi for norsk oljepolitikk i dag. Da må ikke oljepolitikken holdes adskilt fra miljøpolitikken, for det haster for Norge og verden å komme inn på et klimavennlig spor.

Norsk oljepolitikk sett fra Afrika

Av Cyril Obi

Denne artikkelen tar for seg Norges rolle i den internasjonale politiske oljeøkonomien og konsekvensene for miljø, utvikling og det globale klimaet. Norge er verdens tiende største oljeprodusent og den tredje største oljeeksportøren. Landet er også verdens tredje største produsent av naturgass - og etter alle målestokker en hydrokarbonstormakt. Olje og gass har hatt en voldsomt effekt på landets økonomi helt siden oljen først ble oppdaget på Ekofisk-feltet i 1969 (Hagland 1999; Claes 2002) og oljeproduksjonen begynte i 1971. Olje og gass står nå for omkring 45 prosent av eksporten, enorme skatteinntekter og omkring 20 prosent av landets bruttonasjonalprodukt.

Norge har på flere måter stått som et eksempel på god forvaltning og effektiv distribusjon av oljeressursene. Landet har unngått mange av problemene til oljeøkonomier - "nederlandsk syke", rikdommens paradoks, dårlig styring og den såkalte ressursforbannelsen som har stått i veien for utvikling i de fleste oljeland i Afrika, Mistøsten, Sentralasia og Sør-Amerika. Larsen (2005: 85), mener at Norge har "unngått ressursforbannelsen" av to grunner - "institusjonell politikk designet for å hanskes med flere av de problematiske effektene av hurtig ressursutvinning" og "faktorer som deles av utviklingsland". Landets utvikling har blitt hjulpet, snarere enn ødelagt, av de raske strømmene av oljerikdom siden 1970-tallet. Ifølge FNs Human Development Report har Norge de senere årene toppet Human Development Index (HDI)-rankingene som måler menneskers sikkerhet og velvære, en stilling som ligger langt foran verdens ledende supermakt, USA, som var på åttende plass i 2006.

Den oljedrevne veksten og velstanden har imidlertid også en bakside. Selv om norsk oljeindustri følger temmelig strenge miljømessige standarder, bidrar landets oljeproduksjon både direkte og indirekte til utslipp av drivhusgasser, som fører til global oppvarming og klimaendringer. Carbon Disclosure Project anslår at Norges olje- og gassindustri bidrar til omkring 30 prosent av landets klimagassutslipp. Norske olje- og gass-selskapers virksomhet utenlands bidrar også til den globale oppvarmingen, på samme måte som å brenne

Ifølge HDI-rankingen for 2007, som ble sluppet 27. november, 2007, tok Island førsteplassen foran Norge med små marginer.

hydrokarboner for energi bidrar til klimaendringer. Selv om olje og gass bidrar til økonomisk vekst og en høy livskvalitet i Norge er altså de miljømessige kostnadene høye, i en oljeavhengig globalisert verden som fråtser i planetens begrensede fossile energikilder.

Nye utviklingstrekk i den globale oljeindustrien og i Norge selv har skapt oppmerksomhet rundt landets rolle og utsikter i den internasjonale oljepolitiske økonomien. I tillegg til rapporter om voksende global etterspørsel etter olje, kombinert med en svak nedgang i tilbudet av nye produksjonsfelt, kommer rapporter om at Norges oljeproduksjon har falt en periode Dette skaper press på landet om å styrke sin oljeindustri for global oljeproduksjon, og til å sette i gang oljeleting i nye felter i Lofoten og Barentshavet — med påfølgende konsekvenser for miljøet og protester fra miljøvernorganisasjoner (Fraser 2004). Norge står derfor overfor et valg: enten lete etter og utvinne mer olje — som er økonomisk fornuftig sett med oljeindustriens og statens briller i en situasjon med høye oljepriser og sterk global etterspørsel — eller ta hensyn til miljøverneres bekymringer om at mer oljeproduksjon i nord vil ha dramatiske konsekvenser for det sårbare arktiske miljøet og bidra ytterligere til global oppvarming og klimaendringer.

Olje er en sentral del av nåtidens menneskelige situasjon. Verden befinner seg i en hydrokarbonens tidsalder, der olje og gass utgjør aksene som globale produksjonsprosesser, forandring og kapitalisme dreier seg rundt. Dette skyldes hovedsakelig at olje er den mest robuste og billigste formen for energi til industriell, militær og husholdningsmessig bruk. Gitt de relativt høye kostnadene til alternative energikilder som enten ikke ennå er kommersielt levedyktige, eller er kostbare å opprettholde (som kjernekraft), har oljen vist seg å være globaliseringens drivstoff. Til forskjell fra andre varer er oljen kostbar ikke bare på grunn av sin økonomiske eller energimessige verdi, men også sin geopolitiske verdi som en kilde til politisk og militær makt. Derfor er kontroll over og tilgang til stabile oljeforsyninger et grunnleggende element i internasjonale maktforhold.

Vestlige multinasjonale oljeselskaper har spilt en historisk nøkkelrolle for å gjøre energi til varer, særlig hydrokarboner. I de tidlige stadiene av den globale

oljeproduksjonen var industrien dominert av multinasjonale selskaper, fram til "Opec-revolusjonen" på 1970-tallet. Likevel er disse transnasjonalt integrerte oljeselskapene fremdeles noen av verdens rikeste og mektigste transnasjonale aktører. Selv om mesteparten av verdens oljereserver teoretisk sett er kontrollert av statseide selskaper i Midtøsten, Afrika, Asia og Sør-Amerika, er makten og den globale rekkevidden til de multinasjonale oljeselskapene uten sidestykke. Den siste tidens oppkjøp og fusjoner og partnerskap ned statseide oljeselskaper i ulike oljeproduserende land har også styrket deres globale tilgang til olje.

Et beslektet poeng, som man finner igjen i litteraturen, antyder at ressursnasjonalisme har ført til at kontrollen over oljen har skiftet i favør av nasjonale/statseide oljeselskaper. Tatt i betraktning størrelsen på oljereservene og produksjonen til nasjonale oljeselskaper som Petroleos de Venezuela (PDVSA) det nasjonale iranske oljeselskapet, Brasils Petrobras, Saudi Aramco, Kuwaiti Petroleum Corporation, Algeries Sonatrach, Angolas Sonangol, Nigerian National Petroleum Corporation og Libyas nasjonale oljeselskap kan man argumentere for at det er nasjonale, ikke multinasjonale oljeselskaper som kontrollerer verdens olje. I forhold til den internasjonale politiske olj økonomien er eierskapet til oljereserver og de produserende landenes kontroll over oljen slett ikke synonymt. Ikke-eierskapet til sofistikert oljeteknologi, begrenset kunnskap om globale oljemarkeder og kontraktforhold, blandet med støtte til multinasjonale selskaper fra sine hjemlige regjeringer bidrar alle til at de multinasjonale selskapene fremdeles har betydelig innflytelse over den globale oljeproduksjonen og tilgang til enorm oljeprofit, uten å eie oljereservene og stilt overfor kraftig global konkurranse om oljen.

Dette er relevant for å se utviklingen i Norge i perspektiv. Mens Norge er økonomisk avhengig av oljen, eier staten 62,5 prosent av det viktigste oljeselskapet (StatoilHydro) etter fusjonen i oktober 2007. I tillegg til å plassere kontrollen over 80 prosent av den nasjonale oljeproduksjonen (anslagsvis 1,9 millioner fat olje per dag) i endene på en ny nasjonal oljegigant, ligger StatoilHydro an til å bli "verdens største offshore-oljeselskap og ett av de ti største (TOP TEN) oljeselskapene i verden". Norge har derfor tatt inn over seg et videre regionalt

og globalt perspektiv i den politiske oljeøkonomien. Med et fornyet globalt fokus har StatoilHydro en global rekkevidde som strekker seg over Nordsjøen, Barentshavet, den amerikanske golfen, Canada, Sør-Amerika, Nord- og Vest-Afrika, Russland, Det kaspiske hav og Midtøsten. Ekspansjonen impliserer også at den nye norske oljegiganten, i likhet med andre oljegiganter, vil være drevet av jakten på større tilgang til verdens oljereserver, stabil forsyning av olje til det globale markedet og superprofitt. Til forskjell fra de andre vestlige oljegigantene har imidlertid selskapet et sterkt innslag av statlig eierskap.

Et viktig poeng man ikke kan overse er forholdet mellom oljeselskaper og deres hjemlige regjeringer. Det har alltid vært et nært og gjensidig forhold mellom oljeselskaper og myndigheter verden over. I Norges tilfelle forsterkes det ytterligere av at StatoilHydro i stor grad er eid av staten. Tatt i betraktning tilskyndet disse selskapene gir til myndighetenes inntekter i form av skatter, arbeidsplasser og koplinger til lokal teknologiutvikling og oljeekspertise, har de betydelig innflytelse over myndighetene. Dette stiller flere utfordringer til statens evne og vilje til å regulere disse selskapene. Selv der myndighetene, ut fra de beste hensikter, stiller krav om gjennomsiktighet, etikk og ansvarlighet, er det ikke uvanlig at slike selskaper, gitt den kompetitive og forræderiske naturen av den internasjonale oljehandelen, involverer seg i lyssky transaksjoner som staten kan velge å glatte over.

Det er også verdt å nevne følgene som forbindelsene mellom oljeinteresser og stat har for miljø og utvikling.. Oljeselskaper er vanligvis i stand til å påvirke statens miljøpolitikk, spesielt der den kommer i konflikt med forretningsmessige interesser. Oljedrevet økonomisk vekst fører til kraftig press på verdens ikke-fornybare hydrokarbonressurser, bidrar til forurensing, global oppvarming og klimaendringer. I Norges tilfelle tillot staten oljeleting og boreaktivitet i det sørlige Barentshavet i 2004, tross protester fra miljøvernere (Fraser 2004). Hva gjelder afrikanske oljeproduserende stater kan situasjonen best beskrives som "vekst uten utvikling". Økt oljerikdom har ikke ført til strukturelle endringer eller bedre livskvalitet for flertallet av befolkningen, selv om de rammes av både de miljømessige følgene av oljeproduksjonen og av voldelige konflikter om tilgang til oljen.

Hva kan være den beste måten å investere oljeinntekter uten å la det gå til aktiviteter som undergraver miljøet og fremmer global oppvarming? Hvordan finner Norge balansen mellom miljømessige hensyn og ambisjonen om å bli en klimavennlig nasjon, og posisjonen som en ledende oljegigant og utslipper av drivhusgasser? Er svaret teknologisk, økonomisk, eller politisk, og hvordan kan den norske offentligheten diskutere disse spørsmålene og gå i dialog med myndigheter og annet globalt publikum for å finne en bærekraftig løsning på de truende miljøproblemene?

Som en deltaker i det globale oljespillet både styrker og profitterer Norge på avhengigheten av hydrokarbon som ligger i kjernen av klimagassutslippene og klimaendringene. Samtidig betyr høyere avkastning på de globale investeringene også mer utbytte til staten, som på sett og vis kan vise seg å være fanget mellom barken og veden. Skal den stille hensynet til oljeprofitt foran folket, eller gjennomføre reguleringer som kan redusere energibruken, kutte utslippene, sikre at oljeselskapene opptrer ansvarlig i utlandet, og jobbe hardere med forskning og utvikling av ikke-fossilbaserte energikilder, og dermed sikte mot en fremtidig fossilfri verden?

Et viktig punkt i den pågående debatten handler om hvordan oljerikdommen blir forvaltet gjennom det norske Olje for utvikling-initiativet og oljefondet. Den andre siden av likningen handler om bruken av olje som utviklingshjelp til fattige land, inkludert oljeproduserende land. Dette er også relevant fra perspektivet til afrikanske oljeprodusenter som er mottakere av norsk bistand. Dette kan illustreres med to eksempler fra Nigeria og Angola. Det norske Oljedirektoratet skrev under en samarbeidsavtale med det nigerianske oljedepartementet finansiert av NORAD med 15 millioner NOK (Midtun 2004) for å bistå med hjelp angående oljeforvaltning. I Angola, der 'Olje for Utvikling' har gått inn med oljeforvaltingsassistanse og kapasitetsbygging, synes det klart at norsk assistanse først og fremst dreier seg om effektiv oljeutvinning og styrking av lovverk. Det er imidlertid viktig å se Norges rolle i perspektiv, siden landet foreløpig ikke er en hovedaktør innenfor olje i Afrika.

I tillegg til å oppmuntre norske oljeselskaper til å følge etiske standarder og vise samfunnsansvar i sin virksomhet har Norge vært aktiv i å bidra med

kapasitetsbygging, kunnskap om oljekontrakter, teknologi og bistand., Utfordringen som fremdeles gjenstår er om Norge også kan oppmuntre oljeproduiserende utviklingsland til å kutte ned på oljeproduksjonen og utforske ikke-fossilbasert teknologi som vil føre til reduserte utslipp av drivhusgasser, samtidig som man gjør det samme selv. Det avgjørende spørsmålet er om denne strategien vil være gangbar i den nåværende markedsstyrte hydrokarbon-tidsalderen, der olje er avgjørende for det globalt dominerende utviklingsparadigmet?

Claes, Dag (2002), "Statoil—between Nationalisation, Globalisation and Europeanisation", Centre for European Studies, University of Oslo, ARENA Working Papers, No. 34.

Fraser, Ian (2004), "Norway: a haven for oil production; The Norwegian oil and gas sector", Sunday Herald, July 4.

Hagland, Jan (1999), "Norwegian oil and gas enter a new century", <http://www.cyberclip.com/Katrine/Norway-Info2/Articles/oil.html>

Larsen, E. Roed (2005), "Are rich countries immune to the resource curse? Evidence from Norway's management of its oil riches", Resources Policy 30, pp. 75-86.

Midttun, Oyvind (2004), "New development aid agreement with Nigeria", Norwegian Petroleum Directorate, http://www.npd.no/English/Om+OD/Internasjonalt+samarbeid/nigeria_avtale_2004.htm

Oljedirektoratet (2005), http://www.npd.no/English/Om+OD/Internasjonalt+samarbeid/seminar_energisor_130505.htm

Å holde oljen under jorda

Av Carlos Larrea

Store tungoljereserver har nylig blitt bekreftet i nasjonalparken Yasuní, en av de biologisk mest mangfoldige områdene på planeten og hjemmet til to fremdeles isolerte urbefolkningsgrupper. Da de ble stilt overfor dilemmaet om enten å utvinne oljen til en høy miljømessig og kulturell pris, eller gå glipp av viktige inntekter til sosial og økonomisk utvikling, bestemte Ecuadors myndigheter seg for å la oljen bli værende under jorden. Samtidig ba de om en internasjonal kompensasjon tilsvarende minst 50 prosent av alternativkostnadene ved oljeutvinning. Staten er villig til å ta på seg de gjenværende kostnadene. Dersom man ikke får på plass noen internasjonal kompensasjon, kan myndighetene bestemme seg for å utvinne oljen likevel.

Ecuador ble en oljeeksportør i 1972 etter at det ble oppdaget store oljereserver i Amazonas-området. Selv om olje har blitt det viktigste produktet i landets økonomi og den viktigste kilden til utenlandsk valuta, har de miljømessige konsekvensene av oljeutvinningen vært alvorlige. Ecuador er vidt anerkjent for sitt store biologiske mangfold, med det største antallet virveldyr per kvadratkilometer i verden. Samtidig har landet en rik kulturarv fra urbefolkningen, særlig i Amazonas-området.

President Correa la fram forslaget for FNs generalforsamling i september 2007. Ecuadors forslag, som opprinnelig kom fra det sivile samfunnet, er et oppfinnsomt bidrag til å overskride de åpenbare begrensningene til mekanismene for karbonhandel i Kyotoprotokollen. Å hindre CO₂-utslipp ved å beholde fossilreservene under jorda i sensitive områder i den tredje verden kan bidra til nye måter å kontrollere klimaendringer på i et post-Kyoto-scenario. Forslaget bidrar dessuten til å bevare det biologiske mangfoldet og støtte urfolks rettigheter. Det kan være et vendepunkt i jakten på bærekraftige strategier for utvikling i Ecuador. Denne artikkelen presenterer en detaljert analyse av Ecuadors forslag.

Olje og utvikling i Ecuador

Flere analytikere, blant dem Jeffrey Sachs, finner en negativ sammenheng mellom oljeeksport og langsiktig økonomisk vekst.

Ecuadors økonomi er svært avhengig av olje. Denne råvaren har bidratt med halvparten av landets eksport mellom 1972 og 2006, og med en tredjedel av landets inntekt mellom 1995 og 2004. I 2006 sto olje for 60 prosent av eksporten.

Oljeeksporten bidro vesentlig til utvikling mellom 1972 og 1982, men dette har endret seg de siste 25 årene. I dag er oljeutvinningen dobbelt så høy som under oljeboomen på 1970-tallet, men verken økonomisk vekst eller sosial utvikling har klart å holde tritt. Inntekten per hode fra petroleumsaktiviteten vokser knapt (i gjennomsnitt 0,6 prosent per år mellom 1981 og 2006) og fattigdommen minket ikke mellom 1995 og 2006. Selv om mer enn en million equadorianere har emigrert er arbeidsløsheten i byene fremdeles nær ti prosent, og nesten halvparten av arbeidsstyrken er undersysselsatt. I tillegg har den sosiale ulikheten økt de siste tiårene.

Tross rekordhøye oljepriser befinner Ecuador seg i en dyp økonomisk, sosial og miljømessig krise. Selv om statens andel av oljeinntektene nylig har økt, er den sosiale utviklingen fremdeles langsom. Framtidige utsikter for å investere oljeinntektene i utvikling er begrenset av størrelsen på oljereservene, som ikke vil rekke lenger enn til 25 år med utvinning. Den nedadgående trenden i oljeutvinningen er allerede i gang.

Oljens miljøkostnader

Oljeutvinning har medført store kostnader for samfunn og miljø i Ecuador. På global skala bidrar det også til global oppvarming, som ifølge Stern-rapporten har like alvorlige konsekvenser som depresjonen i 1930-årene eller verdenskrigene.

I Ecuador har oljeutvinningen ført til massiv avskogning og et dramatisk tap av biologisk mangfold. Ettersom jordsmonnet i Amazonas-området ikke egner seg til jordbruk, er forringelsen av miljøet alvorlig og ikke mulig å gjøre om.

Mesteparten av avskogningen foregår indirekte, etter hvert som veier som bygges for oljeproduksjon også trekker til seg bosetninger for de fattige. Blant konsekvensene er alvorlige helseproblemer i lokalsamfunnene, forrykkelse eller ødeleggelse av urfolks kulturer, tap av ikke-tømmerrelaterte tjenester fra regnskogen og nedgang i økoturismen.

Yasuní nasjonalpark og huaorani-kulturen

Amazonas er ikke bare verdens største regnskog, men har også verdens største beholdning av biologisk mangfold. Mangfoldet strekker seg 16 millioner år tilbake i tid, til miocen-epoken, og kan kan kommet forut for dannelsen av de nordlige Andesfjellene og Amazonaselven, som oppsto for omkring ti millioner år siden. Under pleistocen-perioden, som begynte for to millioner år siden, ble planetens klima påvirket av isdannelse, som gjorde mesteparten av Amazonasområdet om til englandskap, med usammenhengende lommer av biologisk mangfold, slik som området som nå er kjent som Yasuní nasjonalpark. Dette buktende og delvis oversvømte området inneholder en unik variasjon av planteliv.

Det biologiske mangfoldet i Yasuní nasjonalpark er storslaget, med 280 lianearter, 1130 typer trær, over 540 fiskearter, 165 pattedyr, hvorav 90 er flaggermus, 110 amfibier, 72 typer reptiler og mer enn 630 fuglearter, og der vi må huske at mange arter muligens fremdeles ikke er oppdaget.

Huaorani-kulturen, som tradisjonelt har livnært seg av jakt, sanking og omstreifende jordbruk, har overlevd andre folkegruppers 'beleiring' og den vestlige sivilisasjonens kolonisering. Sistnevnte førte til endringer i deres skikker og tradisjonelle livsstil. Blant annet ble de tvunget til å forlate slettene mellom elvene, som den mellom Napo- og Curaray-elvene, til fordel for å bo langs elvebreddene. Senere samlet misjonærer huaorani-befolkningen i et mindre område for å evangelisere dem og tvang dem til å tilpasse seg en stavnsbundet livsstil gjennom å introdusere dem for skoler. Dette hadde den praktiske bieffekten å tømme huaoranienes tradisjonelle områder, som var svært rike på naturressurser, for folk, slik at oljeselskaper ville unngå å møte denne 'fryktede' folkegruppen. Oljeutvinning og skogbruk har hatt en dyptgående og ødeleggende effekt på denne kulturen. Noen grupper, som

Tagaeri- og Taramenani- folket, har valgt frivillig å forbli isolert og unngå kontakt med den vestlige verden i den sørlige delen av Yasuní nasjonalpark.

I dag er både Yasuní-parkens biologiske mangfold og integriteten til urbefolkningskulturene som lever der truet av oljeleting, oljeutvinning og ulovlig skogbruk. De første konsesjonene for oljeleting i parken ble gitt sent på 1980-tallet, men størstedelen av reservene, som befinner seg i ITT-feltet, er fremdeles ikke utvunnet.

ITT-feltet

De største oljereservene i Yasuní-parken finnes i ITT-feltet. Ifølge det seneste prospektet er det påvist reserver på 412 millioner fat tungolje. Dersom man regner med sannsynlige, men ikke påviste reserver kommer man opp i 920 millioner fat til sammen. Feltene kan produsere omkring 107.000 fat hver dag i 13 år; deretter vil produksjonen avta. De totale utvinnbare reservene har blitt anslått til omkring 846 millioner fat.

For å kunne evaluere størrelsen på kompensasjonen Ecuadors regjering har bedt om, som tilsvarer 50 prosent av alternativkostnadene ved oljeutvinning, presenterer jeg her en økonomisk analyse av alternativet, altså å utvinne oljen.

Økonomisk analyse av Yasuní-ITT-forslaget

ITT-oljeproduksjonsalternativet har blitt planlagt som et fellesprosjekt mellom det statseide PetroEcuador og en utenlandsk partner. I beste fall kan staten få opptil 81 prosent av utbyttet. Med utgangspunkt i nåværende (2007) priser har verdien av statens utbytte blitt anslått til 5,7 milliarder dollar med en 6 prosents diskonteringsrate, eller 2,9 milliarder dollar med en 11 prosents diskonteringsrate.

Miljømessige kostnader må imidlertid tas med i regnestykket for å finne den reelle verdien av å utvinne oljen. Selv om flere av de miljømessige konsekvensene, som utryddelse av dyrearter eller urbefolkningens kultur, er umulig å sette noen prislapp på, kan man gjøre noen delvise anslag. Et konservativt anslag over de lokale miljømessige kostnadene, inkludert ikke-tømmerrelaterte tjenester fra regnskogen, tap av biologisk mangfold og

avskoging, gir en nåverdi på 1,25 milliarder dollar. Andre anslag er mye høyere (9 milliarder dollar).

De globale miljømessige kostnadene, særlig CO₂-utslipp, må også bli inkludert. Å brenne ITT-reservene vil føre til utslipp av 375 millioner tonn karbondioksid. Dersom man legger til utslippene fra avskoging, kommer totalen opp i 547 millioner tonn. Med utgangspunkt i at dette vil påføre kostnader mellom 14 og 20 dollar per tonn, vil de globale miljømessige kostnadene av ITT-utslipp utgjøre mellom 7,7 og 10,9 milliarder dollar, med en nåverdi mellom 2,6 og 3,7 milliarder.

Nåverdien av oljeutvinning kan endre seg som følge av flere variabler, deriblant fremtidige oljepriser, utvinningsteknologi og størrelsen på de utvinnbare reservene. I tillegg varierer anslagene med hvilken diskonteringsrate som brukes. Flere fremtidige scenarier er satt opp, og en spesifikk mulighet valgt. Den valgte er basert på rimelig realistiske antakelser i overensstemmelse med offisielle tall.

Dersom man antar nåværende(2007)oljepriser, en statlig deltakelse på 81 prosent av utbyttet, med en diskonteringsrate på seks prosent, vil nåverdien av oljeutvinningen være 5,7 milliarder dollar. Dersom man trekker fra lokale miljømessige effekter, vil nettofortjenesten være 4,5 milliarder dollar.

Som en følge av dette vil det internasjonale kompensasjonsfondet, som tilsvarer halvparten av fortjenesten ved utvinning, være på 2,2 milliarder dollar.

Kompensasjonsfondets struktur

Staten vil inngå en internasjonalt bindende avtale om å holde ITTs olje under jorda i all framtid, for å beskytte biologisk mangfold, urbefolkningskulturer og klimaet. Samtidig vil et internasjonalt kompensasjonsfond bli skapt for å kompensere for inntektene av oljeproduksjon som Ecuador ikke får. Fondet vil bli administrert av en internasjonal stiftelse.

Fondet burde kompensere for i hvert fall 50 prosent av nettoinntektene staten kunne ha fått dersom den hadde valgt å utvinne oljen. Landet vil selv dekke de gjenværende kostnadene. Disse økonomiske ressursene vil bli brukt utelukkende på sosial utvikling, alternativ energi og naturvernprosjekter.

Finansieringen kan komme fra ulike kilder, som for eksempel debt-conservation swaps, donasjoner fra regjeringer, organisasjoner eller borgere som er villig til symbolsk å "kjøpe" fat med olje som ikke skal utvinnes. For det internasjonale samfunnet som helhet vil fondet være lønnsomt, sammenliknet med de høye kostnadene forbundet med å redusere CO₂-utslipp. I tillegg kommer fordelene ved å bevare biologisk mangfold og rettighetene til isolerte kulturer.

Mot et post-Kyoto-scenario

Kyotoprotokollen har mislykkes i effektivt å begrense drivhusgassutslippene. CO₂-utslippene øker fremdeles med omtrent tre prosent hvert år, til tross for behovet for å begrense dem med minst 50 prosent. Nye alternativer er nødvendig for å overskride begrensningene til de nåværende karbonhandelsmekanismene og utvikle en ny effektiv internasjonal avtale for å unngå global oppvarming.

Ecuadors forslag kan være et pionerinitiativ for å unngå CO₂-utslipp, bevare biologisk mangfold og urfolks rettigheter ved å la de fossile reservene bli liggende i bakken i miljømessig eller sosialt følsomme områder i utviklingsland.

Fra fiktive til reelle løsninger på klimaendringene

Av Patrick Bond

I sin kritikk av biodrivstoff-manien (på Znet 13. desember 2007) la Vandana Shiva også fram dette poenget: "Kyotoprotokollen unngikk fullstendig den vesentlige utfordringen det er å stanse aktiviteter som fører til høyere utslipp og den politiske utfordringen å la forurenserne betale i henhold til prinsippene som ble vedtatt på Rio-konferansen. I stedet satte Kyoto opp mekanismer for utslippshandel som i praksis belønnet forurenserne, ved å gi dem rettigheter til atmosfæren og til å bruke disse rettighetene til å forurense."

På klimatoppmøtet i Kyoto i 1997 lurte Al Gore forhandlerne til å velge karbonhandel som en sentral klimastrategi, i bytte mot støtte fra Washington – som aldri kom likevel.

På samme måten kom "USA mot røkla"-debatten på Bali 2007 i veien for mer varige problemer. Også mange miljøvernere og velmenende borgere tror at veien å gå for forhandlingene etter Bali er å bygge videre på Kyoto-protokollen. Blant dem finner vi både NGO-nettverket Climate Action Network og næringslivsstøttede grupper som IUCS, Sierra Club, WWF og Environmental Defense Fund. De amerikanske senatorene Sanders, Kerry, Lieberman, McCain, Leahy, Feinstein, Bingaman, Snow, Specter, Alexander og Carper foreslo lover i løpet av 2007. Disse inkluderte utslippshandel.

"Å fikse markedsproblemer (forurensing) med en markedsløsning" er fremdeles et mantra for de lysegrønne, til tross for et år med skandalerapporter fra utøvere og i media."

For et år siden innrømmet Peter Atherton (Citigroup) i en Powerpoint-presentasjon at EUs kvotehandelsystem (ETS) ikke hadde "gjort noen ting for å begrense utslippene" og i praksis fungerte som en "sterkt regressiv skatt, hovedsakelig på fattige mennesker". Ble de politiske målene nådd?

Atherton medgikk:

“Priser går opp, utslipp går opp, profitter går opp... så, [målene for kvotehandelen] blir egentlig ikke oppnådd. Hvem vinner og taper? Vinnere er de som utvinner og forbruker ikke-fornybare råstoffer uten tanke på generasjonsperspektivet. Kull- og atomkraftbaserte kraftanlegg er vinnere. Hedgefond og energimeglere - enda større vinnere. Tapere... [kremt...] forbrukerne!”

Wall Street Journal bekreftet sist mars at utslippshandel “ville skaffe penger til noen veldig store selskaper, men tro ikke et øyeblikk at dette skuespillet vil gjøre stort med den globale oppvarmingen.” Avisen beskrev karbonhandelen som “gammeldags profittjakt (...) å tjene penger ved å spille på reguleringssprosessen.”

I mars 2007 stemplet EUs kommissær for energi EUs kvotehandelsystem til Channel Four som “En fiasko.” Yvo de Boer, lederen for FNs klimapanel, advarte om “muligheten for at markedet kan kollapse fullstendig”. I april 2006 falt prisen på karbon i det europeiske markedet til halvparten på grunn av myndighetens vanstyre av kvotehandelssystemet.

Dette skjer ikke bare i Europa. Ifølge Newsweeks undersøkelse av karbonhandel i utviklingsland (som skjer gjennom Kyoto-protokollens grønne utviklingsmekanisme, CDM) i mars 2007, “virker det ikke (...) [og representerer] en svært ineffektiv måte å kutte utslipp i utviklingsland på”. Magasinet kalte handelen et “bondefangertrick” fordi det har overført “tre milliarder dollar til noen av de verste forurensere i utviklingslandene”.

Etter en omfattende serie om problemer knyttet til karbonhandel og utslippskreditter, konkluderte Financial Times med at de simpelthen var et “karbonrøykteppe”.

I juni presenterte The Guardian sin undersøkelse på tilsvarende måte: “Sannheten om Kyoto: store profitter, små utslippsreduksjoner [...] misbruk og inkompetanse i kampen mot global oppvarming... den ubehagelige sannheten om “kvote-avlats-bransjen” (de som utvikler og tilbyr klimagass reduserende tiltak)

Samtidig har de store grønne organisasjonenes profesjonalisme og tilsynelatende legitimitet - eller rett og slett kameraderi (lettersom nøkkelpersonell fra Climate Action Network nå arbeider i industrien) - gjort dem fullstendig ubrukelige som vaktbikkjer for karbonhandelen.

Hvem kan vi så gå til?

På Bali-konferansen fantes et alternativ forsøk på å bygge en bevegelse på utsiden: et Climate Justice Now!-initiativ bestående av Carbon Trade Watch (Transnational Institute), Center for Environmental Concerns, Focus on the Global South, Freedom from Debt Coalition på Filippinene, Friends of the Earth International (Norges Naturvernforbunds internasjonale organisasjon), Women for Climate Justice, Global Forest Coalition, Global Justice Ecology Project, International Forum on Globalization, Kalikasan-Peoples Network for the Environment, Via Campesina, Durban Group for Climate Justice, Oilwatch, Pacific Indigenous Peoples Environment Coalition, Sustainable Energy and Economy Network (Institute for Policy Studies); Indigenous Environmental Network, Third World Network i Indonesia Civil Society Organizations Forum on Climate Justice og World Rainforest Movement.

Denne koalisjonen kritiserte karbonhandelen og tok til orde for virkelige løsninger: "reduisert forbruk, store finansielle overføringer fra Nord til Sør - basert på historisk ansvar og økologisk gjeld og betalt for av å omdirigere midler fra militærbudsjettene - for tilpasning og forebygging av klimaendringer, innovative skatter og gjeldsslette". Climate Justice Now! Ønsker å holde fossilt brennstoff under bakken og investere i energieffektivitet og trykk, ren og fornybar energi styrt av lokalsamfunnene, rettighetsbasert ressursbevaring som ivaretar urfolks rettigheter til land og fremmer folkegruppers suverenitet over energi, skog, land og vann, samt bærekraftig jordbruk og matsuverenitet.

I oktober 2004 ble Durban-gruppen stiftet for å takle problemer med karbonhandelen. Gruppen advarte mot alle de ovennevnte farene. Den understrekte spesielt Shiva's poeng om at overføringen av rettigheter til å forurense er en gavepakke på billioner av dollar til de samme folkene som er ansvarlige for størstedelen av klimaproblemene.

Men tall fra 'the establishment' vil fortsette å skape forvirring. På Bali-konferansen var den sørafrikanske miljøministeren Marthinus van Schalkwyk en ledende skikkelse fra den tredje verden - etterfølgeren etter F.W. de Klerk som leder for the National Party etter å ha tjent politiet under apartheid ved å spionere på sine studiekamerater. Hans strategi for å løse USA inn i Kyoto-folden kom på bekostning av å få til utslippstak og mekanismer for utslippsgarantier inn i deklarasjonen. I stedet ble karbonhandelen forsterket.

Van Schalkwyks lederskap er en parodi. Han har ikke sagt et ord om Sør-Afrikas egne investeringer på 20 milliarder dollar - delvis privatisert gjennom det amerikanske multinasjonale selskapet AES - i billig kullkraft hovedsakelig til fordel for store selskaper. Han støtter utbyggingen av kjernekraft. Sør-Afrika har allerede utslipp per hode og BNP-enhet tjue ganger verre enn USA, og van Schalkwyks offisielle karbonhandelpolitikk er å argumentere for at dette hovedsakelig er en "kommersiell mulighet".

Dette er sant bare dersom det ikke finnes motstand. Men i Durban kjempet Sajida Khan mot karbonhandel helt fram til hun døde av kreft, forårsaket av en fylling fra apartheidtiden ved siden av hennes hjem - Sør-Afrikas pilotprosjekt for utvinning av metan under den såkalt grønne utviklingsmekanismen (CDM).

I motsetning til karbonhandel er det som oppstår på grasrota og i sosiale bevegelser i mange deler av verden krav om en helt annen strategi: la oljen ligge i jorda ("keep the oil in the soil"), la ressursene være under bakken.

Dette kravet ble først fremsatt som en klimastrategi i Kyoto i 1997 av organisasjonen Oilwatch, basert i Quito i Ecuador. Aktivister fra Accion Ecologia kjempet for å stanse oljeutvinningen i deler av Yasuni-nasjonalparken. Dette fikk president Rafael Correa til å erklære i 2007 at landene i Nord burde betale Ecuador omkring fem milliarder dollar i kompensasjon for landets forpliktelse til permanent å avstå fra oljeutvinning i Yasuni. Dette var også grunnet i bekymring i urbefolkningsgrupper på grunn av effekten av oljeutvinning som ble foretatt i nærrområdene deres av det brasilianske selskapet Petrobas.

På Verdens Sosiale Forum i Nairobi for et år siden ble mange andre grupper oppmerksomme på denne bevegelsen, takket være veltalende aktivister fra Niger-deltaet, inkludert den Port Harcourt-baserte organisasjonen Environmental Rights Action. Kvinnelige lokalsamfunnsaktivister forstyrret jevnlig produksjonen på oljefelter med sitt-ned-aksjoner der de i fullstendig respektløshet for de multinasjonale oljeselskapene, tok av seg klærne.

I mitt egen nabolag, der man finner to av Afrikas største oljeraffinerier, har South Durban Community and Environmental Alliance mobilisert mot privat og kommunal miljøkriminalitet, inkludert tre større eksplosjoner og branner siden september og en massivt drap på fisk ved juletider som følge av gift-dumping i Durbans havn, den mest trafikkerte i Afrika.

Men tradisjonen med å motarbeide misbruk av fossilt brensel går mye lenger tilbake og inkluderer miljøvernere i Alaska og California som har stoppet oljeboring og til og med oljeleting. I Norge har Attac tatt opp de samme spørsmålene på en konferanse i oktober 2007, og har satt i gang det harde arbeidet med å overtale rike administratorer av det norske oljefondet til å bruke de enorme inntektene fra Nordsjøen til å betale tilbake noe av den økologiske gjelda de skylder Ecuador.

Den kanskje mest veltalende klimaanalytikerer i Nord er George Monbiot. Det talte sitt eget språk at han i stedet for å reise til Bali ble værende hjemme i Storbritannia og laget "problemer" gjennom sine rapporter i Guardian:

"Mine damer og herrer, jeg har funnet svaret! Det kan virke utrolig, men jeg har snublet over løsningen som vil redde oss fra klimaendringer som løper løpsk! Godhjertet som jeg er tilbyr jeg dere den gratis. Ingen patenter, ingen liten skrift, ingen skjulte klausuler. Denne teknologien, en radikal ny form for karbongjenvinning og lagring, vekker allerede oppsikt blant forskere. Den er billig, effektiv og kan tas i bruk umiddelbart. Den heter... å la fossilt brensel bli liggende under bakken."

En skitten dag sist uke, mens regjeringer samlet seg i Bali for å komme med

utflukter om klimaendringer, forsøkte noen av oss å sette denne politikken ut i praksis. Vi inntok den åpne gruven i Ffos-y-fran i sør-Wales, okkuperte maskinene og stanset arbeidet for en dag. Vi var motivert av et faktum de kloke hodene i Bali på en eller annen måte ikke har fått med seg: hvis fossilt brennstoff blir utvunnet, vil det bli brukt.

Også i Canada arbeider aktivister for å la fossile brennstoff bli liggende under jorden. På en konferanse i Edmonton sist november argumenterte Parkland Institute ved Universitetet i Alberta og dets allierte for å stanse utviklingen av tjæresandfeltene (som krever at én liter olje forbrennes for hver tredje liter som utvinnes, noe som vil være ødeleggende for kvaliteten på det lokale vannet, fiskebestandene og lufta).

Instituttbestyrer Gordon Laxer la fram grundige argumenter for særdeles strenge begrensninger på bruken av vann og drivhusgassutslipp i utvinning av tjæresand, realistiske planer om gjenvinning av jord og finansielle innskudd; ingen videre subsidiering av produksjonen av skitten energi, tiltak for energisikkerhet til kanadiere (siden så mye av tjæresanden blir eksportert til USA) og mye høyere avgifter på skitten energi for å finansiere en ren energiindustri (i dag mottar Alberta en svært lav andel gaver).

Jeg har nevnt dette kravet mange steder de siste to årene, og entusiastisk tatt til orde for de moralske, økonomiske og økologiske fordelene ved la oljen bli liggende under bakken. Dessverre, i tillegg til å innrømme en stor ydmykhet overfor alt drivstoffet som ble forbrukt av flyene som brakte meg ut på denne jakten, så har jeg ikke funnet støtte hos andre myndigheter enn i det petrososialistiske Venezuela.

Uansett finner det mange eksempler på at modige lokalsamfunn og miljøvernere har ført vellykte kampanjer for å la ikke-forbygbare ressurser (ikke bare fossilt brensel) forbli under bakken, av hensyn til miljøet, stabiliteten til lokalsamfunnet, helse og sikkerhet for arbeidere eller for å hindre politisk korrupsjon.

De mest interessante tilfellene her i Sør-Afrika i dag er finner sted i de vel-dige platina-feltene i Limpopo-provinsen, samt i de titanium-rike Wild Coast sanddynene (der, ironisk nok, Blood Diamond ble filmet). Selv om lokalsamfunn står imot multinasjonale selskaper vil de trenge sterk solidaritet, fordi utvinning av disse ressursene går utover landbruket, fordriver småbøndene, ødelegger vannforsyning, undergraver bruken av fornybar energi, og medfører økt politisk korrupsjon. Alt dette krever konstant bevoktning og internasjonal solidariitet.

Oppmerksomheten lokale aktivister skaper rundt disse kampanjene gjør oss mer oppmerksomme på hvor skadelige humbugstrategier som karbonhandel kan være, sammenliknet med et virkelig prosjekt for å forandre verden.

De kunstige kuttene

Av Nina Dessau

I januar 2008 lovet den norske regjeringen å redusere norske klimagassutslipp. En tredjedel av disse kuttene skulle skje "ute". Men handler disse "kuttene ute" om en reell reduksjon i verdens klimagassutslipp, eller tvert imot en økning?

Kritikken av de såkalte "kuttene ute" har blitt ført på mange forskjellige nivåer. Mange kritikere mener at løsningen ikke er etisk forsvarlig, mens en rekke studier viser at de prosjektene som skal gi "kuttene ute" ikke resulterer i utslippsreduksjon. Det er også pekt på vanskeligheten med å finne troverdige leverandører av utslippsreduksjoner.

Karbonkreditter

Å "ta kuttene ute" forutsetter at vi disponerer metoder som faktisk fører til en reduksjon av verdens klimagassutslipp. Regjeringen tenker både på kvotehandelsystemet og på kjøp av karbon- eller utslippskreditter innen "den grønne utviklingsmekanismen" (CDM) fra Kyoto-avtalen, når den snakker om å ta en betydelig andel av kuttene "ute". Men det er dessverre sannsynlig at CDM, som brukes som argument for "å kutte utslippene ute", har økt utslippene globalt snarere enn å redusere dem.

De to begrepene, "kvotehandel" og "karbon- eller utslippskreditter" som kan kjøpes i fattigere land, brukes fremdeles om hverandre. Men forskjellen er viktig. Den er faktisk ganske avgjørende når det gjelder målet: Å kutte klodens totale drivhusgassutslipp, og dermed sikre vår felles framtid.

Forskjellen er at en kvote er en andel av en bestemt mengde, for eksempel mengden av utslippene som EU-landene har blitt enige om som tak. Handel med kvoter er handel med andeler av en bestemt, begrenset mengde klimagassutslipp. Når mengden som tillates sluppet ut er begrenset, er en kvote en rettighet til å slippe ut en bestemt andel av en begrenset mengde klimagasser. Når denne mengden begrenses ytterligere, vil hver kvote bli dyrere.

Systemet i EU har ikke vært effektivt hittil, blant annet fordi den totale mengden utslippsrettigheter har vært alt for stor -- og kvotene delt ut nærmest gratis etter bedrifters behov.

Men dersom mengden av tillatelser reduseres så det monner, kan det føre til reelle utslippskutt. Det vil kreve en politisk handlekraft vi ikke har sett hittil, men som kanskje vil komme nå som klimaendringer ikke bare rammer "fattige land", men også betydelige deler av befolkningen i Europa, USA og Australia.

Der hvor det ikke finnes noe tak på utslippene, finnes det imidlertid ingen kvoter. Mekanismene i Kyoto-avtalen som skal la oss "ta kuttene ute" kalles "den grønne utviklingsmekanismen" (Clean Development Mechanism, CDM). Her handler det ikke om å redusere utslipp, men om å begrense utslippsøkningene i forhold til det man antar ellers hadde skjedd. Kjøp av karbon- eller utslippskreditter innebærer altså ikke nødvendigvis at konsentrasjonen av CO₂ i atmosfæren går ned. Klimasystemet bryr seg ikke om hva mennesker antar eller tror kunne ha skjedd om ti år – den reagerer på hvor store mengder av klimagasser som faktisk slippes ut og i hvilket tempo.

Fødselshjelper for Kyoto

Kyoto-protokollen hadde en trang fødsel. Det var opplagt meget viktig at USA skulle være med, dersom klimaavtalen skulle ha noen sjanse til å bli effektiv. Så da USA, med god støtte fra Norge, gikk sterkt inn for den grønne utviklingsmekanismen, hadde landet gode forhandlingskort på hånden. Det er ingen tvil om at ordningen er attraktiv. Industrilandene kan investere i CDM-prosjekter i utviklingsland og få godskrevet kreditter fra prosjektene, og på den måten oppfylle sine formelle klimaforpliktelser uten å endre stort på sin egen virksomhet.

Forhandlingene lyktes, for så vidt. USA skrev under, og Kyoto-avtalen kom i havn med et nødscrik, om enn ganske utvannet. Men, som vi vet nektet den neste amerikanske presidenten å ratifisere den. Kyoto-avtalen ble dermed vannet ut til ingen nytte.

Noen organisasjoner hadde fra starten av vært svært skeptiske til CDM. De varslet at mekanismer som gjør det mulig å velge avgrensede, billige løsninger, vil stå i veien for de verdensomspennende strukturelle endringene som er nødvendige. Selvfølgelig er det nettopp at løsningene er avgrensede og billige som gjør dem attraktive. De tillater jo oss å fortsette med "business as usual". Så langt.

De aller fleste gledet seg imidlertid uten forbehold over at Kyoto-avtalen kom i havn. Et sted må man jo begynne. I den senere tid har kritikken av karbonmarkedet fått et mer konkret, og ikke bare et prinsipielt innhold.

Svindel

Aviser som Financial Times og The Guardian og tidsskrifter som Nature og New Scientist har rapportert om ineffektivitet og en betydelig andel svindel ved flere CDM-prosjekter. Norsk presse har gjengitt informasjon om at tre av de sytten selskapene som på verdensbasis er godkjente til å verifisere CDM-prosjekter, har vist seg så inkompetente at det nå settes spørsmålstegn ved rundt 20 prosent av de angivelige CO₂-kuttene CDM har stått for. Rent kommersielle prosjekter som ikke gir lavere utslipp av klimagasser, har blitt godkjent. Forfalsket informasjon eller rent oppdiktete prosjekter har kommet med.

Betraktet med velvilje kan slurv og svindel anses som startvansker, eller noe i likhet med det normale svinnet som finner sted i et hvilket som helst marked. Men disse kredittene brukes likevel for å rettferdiggjøre økninger i europeiske utslipp, selv etter at svindelen er avslørt. CDM-jukset burde ha ført til større uro enn det som hittil er framkommet offentlig. Ettersom de fleste land som har forpliktet seg til å nå de beskjedne målene Kyoto-protokollen setter, ønsker å dekke en del av sine forpliktelser gjennom slike utslippskreditter, kan man trygt regne med at antall CDM-prosjekter vil vokse i årene som kommer - fram til Kyoto-forpliktelsene skal oppfylles innen 2012.

Det er foruroligende at FN ikke har reagert sterkere på manglene ved tre av de selskapene som skal godkjenne prosjektene. Avsløringene skapte

riktignok reaksjoner, men styreformannen i CDM bestemte likevel å ikke trekke selskapenes godkjenning, og vil ikke en gang offentliggjøre navnene på firmaene. (I hvert fall et av dem, britiske Ernst og Young, har blitt identifisert av andre kilder.) Hvorfor dekke over alvorlig slurv og svindel i en så viktig sak? Hvorfor framsettes ikke krav om kort og godt å få pengene tilbake? Når kjøpere av verdiløse kreditter ikke protesterer, er det fordi at i dette markedet har kjøperne og selgerne samme interesse i å påstå at produktet har verdi - uansett. Men det tærer på troverdigheten når CDM-styret, som i prinsippet står for en uavhengig kontroll, selv beskytter selskapene.

Overser markedseffektene

En annen type kritikk er imidlertid enda mer grunnleggende: at et system som i utgangspunktet er basert på tiltro til at karbonmarkedet kan bidra til å løse klimaproblemer, ikke skal ta effektene i dette markedet med i betraktningen.

For tre år siden samarbeidet forskere fra Statistisk Sentralbyrå med Det nasjonale statistikkbyrået i Kina for å studere resultatene av prosjekter som renser råkull i Kina. Råkullet brenner bedre når det er renset, slik at mindre CO₂ slippes ut for samme mengde energi. Derfor kan slike prosjekter falle inn under CDM. Forskerne viste at de indirekte virkningene i energimarkedene nøytraliserte store deler av utslippsreduksjonen i prosjektene. De fant ut at dersom man tok i betraktning effektene som prosjektene fikk på markedet, kunne man bare konstatere at effektivisering av kullforbruket førte til økt energiforbruk og økte utslipp av CO₂.

Det betyr slett ikke at slike prosjekter er dårlige. Isolert sett er de trolig gode utviklingsprosjekter. Men så lenge de fører til økte, og ikke reduserte utslipp, blir det feil å bruke disse prosjektene som kompensasjon for utslipp i rikere land. Hvis målet er samlet reduksjon av verdens utslipp, kan ikke kuttene tas "ute" gjennom slike prosjekter.

Energi og vekst

Bygging av en hydroelektrisk dam i Kina regnes altså som kutt i utslippene dersom man antar at byggingen ikke hadde funnet sted uten den ekstra finansieringen karbonkredittene gir. Slike prosjekter kan være meget gode grønne utviklingsprosjekter. Men selvsagt kan et damprosjekt bare føre til en reduksjon av utslippene dersom energien den produserer reelt erstatter annen og mindre ren energi -- altså at vannkraften faktisk fortrenger fossile brensler.

I realiteten er det høyst usannsynlig at dette skjer. Tvert imot er det langt mer sannsynlig at den totale økningen av tilgjengelig energi (hydro + kull) vil fyre opp under den økonomiske veksten som er årsaken til de store utslippsøkningene. Kinas fortsatte økonomiske vekst er helt avhengig av en betydelig økning av den totale tilgjengelige energien. Selv med bedret energieffektivitet må mengden tilgjengelig energi økes betraktelig dersom veksten skal fortsette i noenlunde samme tempo. Dette gjelder selvfølgelig ikke bare for Kina. Problemet er selvsagt at CDM-prosjekter brukes som påskudd for å ikke å redusere utslippene i de landene som kjøper kredittene.

I flere CDM-prosjekter foreligger det dessuten knapt noen påstand om at de vil redusere utslippene. Et interessant eksempel er såkalt "gassfakling". Fakling av gass finner sted i svært mange land, når gass som kommer som et biprodukt av oljeproduksjon brennes på stedet.

Et av verdens største CDM-prosjekter tar sikte på å redusere gassfakling i Nigeria. Det ble godkjent i slutten av 2007. Det regnes med at mange av "kuttene ute" vil gjelde slike prosjekter. Det internasjonale partnerskapet mot gassfakling støtter blant annet Nigeria, Russland, Algeria, Angola og Indonesia i prosessen med å få karbonkreditter -- for å redusere gassfaklingen.

Enorme mengder av naturgass fakles hvert år, tilsvarende en fjerdedel av USAs gassforbruk, eller nesten en tredjedel av EUs forbruk. Det som fakles i Afrika, tilsvarer halvparten av denne verdensdelens kraftforbruk.

Hensikten med å redusere gassfaklingen er ikke å redusere de totale CO2-utslippene. Rashad Kaldany, direktør for olje-, gass-, gruve- og kjemikalieavdelingen i Verdensbanken, sa det slik under "Globalt forum for fakling og gassutnyttelse" i Paris 12.07: "Dette er hva man oppnår ved å redusere gassfakling: Å minske CO2-utslippene på samme tid som man åpner nye økonomiske muligheter ved å benytte gassen, og samtidig forbedre energisikkerheten ved å øke tilbudet." Her skal man altså redusere utslippene og øke tilbudet av fossilt brensel i en og samme håndvending. Uttalelsen burde ha vakt oppmerksomhet.

Det har den ikke gjort, blant annet fordi det er stor enighet om at reduksjon av gassfakling er positivt. Direktøren har helt rett når han sier at gassfakling skader miljøet, og at landene går glipp av en energikilde som er renere og ofte billigere enn andre tilgjengelige kilder. Reduksjon av faklingen kan derfor kalles en betydelig beskyttelse av miljøet på lokalt og regionalt plan. Men karbonkreditter skal jo gis for prosjekter som takler det globale problemet: klimakrisen og utslippene som forårsaker den. Og det blir ikke mindre utslipp av at gassen brennes i et hjem eller i en bedrift, enn ute på oljefeltene.

Man kan gjerne hevde at gassen som benyttes vil erstatte andre, mindre rene energikilder, for eksempel olje eller diesel. Men det er lite sannsynlig at det kommer til å skje. Verdensbankens direktør beskriver på en svært levende måte det enorme behovet for energi i Nigeria, og hvordan mangelen på energi bremser den økonomiske utviklingen. Akkurat som for Kinas del er fortsatt økonomisk vekst både i Nigeria og i de landene nigeriansk olje eksporteres til, avhengig av mer energi. Direktøren viser til Saudi-Arabia som et godt eksempel: Gassen som ble spart ved å begrense faklingen dannet grunnlaget for en vellykket petrokjemisk industri. Man kan gjerne mene at dette er en utmerket løsning, alt tatt i betraktning. Men å tro at dette vil redusere globale utslipp, bare fordi selskapene har fått karbonkreditter som ekstra insitament, er fåfengt.

Dersom faklingen virkelig begrenses, er det gledelig. Fakling av gass har skapt enorme lidelser blant befolkningen i Niger-deltaet i flere tiår, ødelagt livsgrunnlaget og helsa for mange, og bidratt til uro og kaos.

Lovene som regulerer gassfakling kom på plass alt i 1969, og fra 1984 har dette i utgangspunktet vært forbudt i Nigeria. Regjeringen har imidlertid gitt dispensasjoner fra forbudet, og i andre tilfeller delt ut bøter.

Bonus for lovbrutere

I 2005 fastslo Nigerias høyesterett at fakling er et grovt brudd på menneskerettighetene, samt retten til liv og verdighet i henhold til den nigerianske grunnloven. Retten fastslo også at den eksisterende lovgivningen allerede gjorde fakling til en forbrytelse ("a crime"). Mens selskapene, spesielt Shell som var først på plass, fortsatte faklingen uanfektet. Argumentet deres var at ettersom loven ikke blir fulgt, er den ikke operativ og kan overses.

Når selskapene får karbonkreditter for omsider å slutte å fakle gassen, betyr det at de får bonuser for å slutte å bryte loven. Å gi bonus til de mest forurensende selskapene kan selvsagt føre til større utslipp. Når vedvarende, alvorlig miljøkriminalitet honoreres, sender man et sterkt signal: Det lønner seg å bryte miljølovgivningen i landene med CDM-prosjekter. Riktignok har selskapene har aldri sagt rett ut at "vi skal fortsette å gjøre livet ditt til et helvete, dersom vi ikke betales for å slutte". Men de har formidlet budskapet så tydelig at både FN og Verdensbanken ikke er i tvil. Man kan ikke forvente at selskapene følger loven - at forurenserne vil betale. Man må betale dem.

Hvordan kan dette redusere utslippene? Er det ikke mer sannsynlig at det vil øke dem? Etter tiår med ulovlig fakling hadde Det nigerianske parlamentet satt en absolutt frist til oljeselskapene: 1. januar 2008. Den vil ikke bli overholdt. Offisielt er fremdeles fristen 2008 - i slutten av året. Men multinasjonale oljeselskaper lobber sterkt for å få regjeringen til å utsette fristen en gang til 2010, skriver den nigerianske pressen i januar 2008. Nigerianske organisasjoner - menneskerettighetsorganisasjoner, kvinneorganisasjoner, miljøvernorganisasjoner - har forent seg i protest. De vil endelig ha slutt på ødeleggelsen!

Men dersom 2008-deadlinen ble fulgt, kunne ikke selskapene fortsette å argumentere som de gjør, eller Det Norske Veritas gjør: At man ikke kan

forvente at de vil følge loven, med mindre de får store summer i karbonkreditter. Altså oppmuntrer CDM-prosjektene til større utslipp.

Som argument for å slippe tilsvarende utslippskutt i rikere land, holder dette simpelthen ikke.

Greenfreeze, brownfreeze

Over halvparten av kredittene som er utbetalt hittil, gjelder prosjekter med mål om tilintetgjørelse av gassen HFK-23. Denne gassen, som er over 11000 ganger mer potent som drivhusgass enn CO₂, er et biprodukt av den mest brukte teknologien for å produsere kjøleskap og luftkjøleanlegg.

Et spesielt skandaløst tilfelle har fått mye omtale: Et kinesisk selskap solgte utslippskreditter for tre milliarder kroner i fjor, etter å ha bekostet renseutstyr for 30 millioner. Dette tilfellet er nok ekstremt, men oppskriften er blitt brukt av mange. Det er enkelt og relativt billig å installere en forbrenningsovn for å brenne HFK-23, og selskapene tjener millioner på kredittene - mer enn fra salget av avkjølingsproduktene. Bedriftseierne, bankene og karbonkreditt-firmaene som har satt i stand CDM-prosjektene, har tjent store summer. Problemet er for det første at slike fabrikker produserer andre former for forurensing som ikke er drivhusgasser, men som er ødeleggende for det lokale miljøet. For det andre bedømmes det potensielle overskuddet fra HFK-23-brenning som så høyt at dette blir en subsidiering som fører til mer forurensing enn man ellers ville ha fått.

Firmaet Arreon, som mener å være det største av firmaene som syr sammen CDM-prosjekter for Kina, har følgende bedriftsidé: "Unlocking your carbon assets". Dette er betegnelsen for systemet: En forurensende bedrift er en "asset", som kan bringe inn svært store summer. Et slikt system oppmuntrer ikke til å tenke systematisk på nye former for miljøvennlig produksjon. Når det gjelder HFK-23, har saken fått såpass mye oppmerksomhet at FN nå har bestemt at bedrifter som skal selge slike kreditter må ha produsert gassen før CDM-systemet ble etablert. Men når opplegget produserer så store overskudd, tiltrekker det seg flere investeringer. Mange ekspanderer, og kapitalen som

karbonkredittene bringer kan for eksempel brukes til å utvide kapasiteten ved andre av selskapenes fabrikker i Kina.

Ødelegger for renere teknologi

Det paradoksale - og viktigste - er at det finnes en alternativ teknologi. Den er allerede tatt i bruk, blant annet av IKEA, McDonalds og Coca-Cola. "Refrigerants Naturally", et initiativ støttet av FNs program for miljø og utvikling og Greenpeace, vil fremme denne nye kjølingsteknologien fordi den ikke bidrar til drivhuseffekten og forurenses mye mindre lokalt. Men det er den eldre, veletablerte, og klimaskadelige teknologien som får karbonkreditter.

Hvordan kan man regne med at dette vil redusere utslipp? Fordi "baseline", det vil si det man tror ville vært tilfelle uten karbonkreditter, defineres uten referanse til den nye, renere teknologien. Det vil si at det implisitt antas at den teknologien som "Refrigerants Naturally" fremmer, ikke vil spre seg -- selv om noen av verdens største internasjonale bedrifter har funnet det lønnsomt å ta den i bruk.

Dette kan virke uforståelig, men forklaringen er blant annet administrativ: De to sakene ses ikke under ett, fordi "Refrigerants Naturally" ikke er knyttet til Kyoto-avtalen, men til oppfølgingen av Montreal-avtalen, den internasjonale avtalen som beskytter ozonlaget. Dette internasjonale arbeidet er atskilt fra regelverket rundt Kyoto-avtalen. Det betyr at milliarder av CDM-kroner brukes for å gjøre skadelig teknologi mer lønnsom. Slik kan vi se at ordningene med "kuttene ute" premierer dem som forurenses mer, og at blant annet Norge med kjøp av karbonkreditter bidrar til økte utslipp globalt.

"Business as usual"-fiksjonen

Den viktigste effekten av CDM-systemet med "kuttene ute" er likevel denne: Systemet konstruerer en fiksjon som skal tillate oss å fortsette med "business as usual". Vi overser da det som var Brundtland-rapportens hovedkonklusjon for tyve år siden: Selve innholdet i veksten, det den kalte "the quality of growth", må forandres i vår del av verden. Industrilandenes produksjons- og forbruksmønstre er ikke bærekraftig. Fattigdoms- og miljøproblemerne

kan bare løses hvis man går løs på årsakene til disse problemene: Den økonomiske politikken, livsstilen og det materielle forbruket i de rike landene, altså politikken på viktige sektorer som energiforsyning, transport, landbruk, bypolitikk, og ikke minst den internasjonale handelspolitikken og Nord-Sørpolitikken.

Tesen om at vi trenger mer av det samme for å løse de globale klimaproblemene som vår økonomiske vekst har skapt, ble forsterket av den markedsideologiske bølgen i 1990-årene. Den er seiglivet. "Bærekraftig utvikling" brukes fremdeles som et mantra av alle som ser det som sin interesse å fortsette med business as usual.

Slikt sett er det klare forbindelseslinjer mellom Brundtland-rapporten, eller i hvert fall måten den ble brukt ideologisk (rettferdiggjøring av vekst), og dagens oppfordringer om "å ta kuttene ute". En avgjørende del av løsningen skal på en eller annen måte finnes "ute", i "fattige" land, selv om rovdriften på ressursene har sitt utspring "hjemme", i blant annet rike Norge.

CDM-ordningen er i og for seg bare ett av flere sentrale tema i miljøpolitikken framover. Men det jeg her har beskrevet, viser at sentrale aktører i politikk og næringsliv fremdeles ikke har tatt inn over seg at klimaendringene ikke skjer på en annen planet. Det er visst nødvendig å gjenta det: Det gjelder vår felles framtid.

Oljefondet og klimaet

Av Ingrid Næss-Holm

Oljeformuen er tjent opp på en virksomhet som skaper klimaendringer. Dersom disse pengene igjen investeres i såkalte klimaverstingselskaper blir Norge en dobbelt klimasynder. Men retningslinjene for Statens Pensjonsfond - Utland er ikke klare på klima og tolkes ulikt av Eierskapsgruppen og Etikkrådet. Fordi mens eierskapsgruppen har inkludert klimakonsekvenser i sin tolkning av retningslinjene, er dette ikke tilfellet hos etikkrådet. Det betyr at man kan drive påvirkningsarbeid mot selskaper som bidrar til klimaendringer, men man mangler uttreksmekanismen som riset bak speilet.

Eierskaputøvelse

I debatten 12. oktober sa Henrik Syse at uttrekk ikke er effektivt for endring, og fremhevet effekten av dialog og påvirkning over tid. Men det er ikke sagt at man ikke kan ha dialog etter at man har trukket seg ut. Som potensiell reinvestor kan man stille krav om etikk med mål om å kjøpe seg opp dersom selskapet endrer praksis. Dette skjedde med selskapet Kerr-McGee som ble utelukket i 2005, men tatt inn i varmen igjen i 2006.

Ifølge årsrapporten fra 2006 fra NBIM har det ikke blitt stilt et eneste forslag på selskapenes generalforsamlinger, men derimot har NBIM bare blitt stem på liggende forslag. Og selv om det også lobbes direkte mot selskapene, kan forslag på generalforsamlinger ha en påvirkende effekt på andre eiere. Lobby er viktig og bra, men Eierskapsutøvelsen kan allikevel bli langt mer aktiv enn i dag.

Uttrekk

Men det trengs også et ris bak speilet, nemlig en uttreksmekanisme. I blant er det ikke nok å påvirke klimaverstingene til å la være å drive skadelig lobby, det kan hende det finnes selskaper man rett og slett ikke kan være en del av på grunn av deres virksomhet. Dette gjelder f.eks atomvåpenprodusenter. Kanskje handler dette om hvor alvorlig man ser på klimaendringene. Å trekke seg ut av klimaverstinger vil gi et tydelig signal og på denne måten være en form for påvirkning. Dersom grunnen til uttrekk er klimakonsekvenser, vil

dette også kunne føre til at det blir mer lønnsomt å satse på fornybar energi dersom forerensende virksomhet blir gjort upopulært.

Temabaserte investeringer

I tillegg til uttrekk er det viktig å kunne investere i selskaper som bidrar til å løse klimaendringene. På denne måten lar vi ikke bare være å støtte opp under dårlige selskaper, men Oljefondet kan også brukes positivt.

På dette feltet er Opplysningsvesenets fond (OVF) underlagt Kultur- og Kirkedepartementet et eksempel til etterfølgelse. I tillegg til å presisere hvilke bransjer og omstendigheter det ikke skal investeres i, har de også med positive virksomhetsområder og positive handlingsområder. På denne måten anerkjennes det faktum at investering av penger på ingen måte er en objektiv handling, men at det har både negative og positive konsekvenser. OVF slår fast i sine etiske retningslinjer at fondet bør plassere noe av finanskapitalen i foretak som særlig fremmer alternative energiformer og energisparing. Dette bør også norske politikere innføre i Oljefondets etiske retningslinjer.

Dilemma

Et dilemma er selvsagt at Norge er en stor oljeprodusent, og at det derfor blir dobbeltmoralisk å skulle sanksjonere andre som tjener penger på samme virksomhet.

Dessuten finnes det gråsoner. Noen selskaper er lette å sette i en bås av klimaverstingselskaper. Samtidig finnes det selskaper som driver med både fossil brensel og fornybar energi. Dette er allikevel ikke noe argument for å ikke ta inn klima i de etiske retningslinjene. De soleklare eksemplene er en plass å starte.

Store muligheter

Til vanlig er et argument vi ofte hører i forbindelse med liten handlingsvilje eller passivitet fra politikere at Norge har liten internasjonal tyngde. Men når det gjelder statlige fond er vi en tungvekt som har mulighet til å gjøre sitt for å endre investeringsklimaet til å få mer fokus på etiske investeringer, og da spesielt på klimafronten.

Mot et klimatisk antiklimaks

Av Joakim Hammerlin

- Om hvorfor Pensjonsfondet bør fokusere enda sterkere på økologisk bærekraft og hvordan det kan gjøre det

Gjennom oljeutvinning har Norge kunnet bygge opp verdens største statlige pensjonsfond. I november 2007 var verdien av Statens pensjonsfond – Utland ('Oljefondet', heretter: SpU) 2085 milliarder kroner. Det er også verdens raskest voksende formue¹, og Finansdepartementet forventer at verdien av fondet vil passere 5000 milliarder kroner i 2015².

Men samtidig som den norske stats pensjonskonto fylles opp av oljemilliarder, betaler verden en økologisk kostnad. Ifølge FNs klimapanel (IPCC) har CO₂-konsentrasjonen i atmosfæren økt med 35 % (fra 280 ppm til 380 ppm) siden førindustriell tid. Gjennomsnittstemperaturen i verden har økt med 0,74°C, og selv om vi hadde kuttet alle utslipp av CO₂ umiddelbart vil den fortsette å øke med minst 0,1°C per tiår. Men CO₂-utslippene kuttes ikke – de øker med 3 ppm eller 1 % per år. Temperaturøkningen vi har i vente vil derfor kunne bli langt mer dramatisk. Hvis CO₂-konsentrasjonen i atmosfæren dobles (hvilket den vil gjøre et sted mellom 2030 og 2050 med dagens utslippstempo), vil temperaturen på jorden øke med mellom 2 og 4,5°C ifølge IPCC³.

Og det kan bli enda hetere, for med temperaturøkningen følger de selvforsterkende klimaeffektene. Isen smelter, og om bare noen tiår vil Nordpolen kunne være isfri på sommerstid. Mindre is innebærer at sollyset ikke reflekteres men absorberes, noe som bidrar ytterligere til den globale oppvarmingen. Tundraen tiner, og slipper ut enda mer klimagasser som har ligget lagret. Det dreier seg ikke bare om CO₂, men også om metan, en klimagass som er 20 ganger kraftigere enn CO₂.

Vi på vei mot økologisk kollaps og må endre retning. Kompassnålen peker mot utslippskutt. Utfordringen er hvordan vi skal få det til.

En radikal løsning er å slutte å utvinne olje på norsk sokkel. Professor i filosofi, Arne Johan Vetlesen, hevder at vi begår moralsk urett mot våre etterkommere ved å fortsette å pumpe opp olje⁴. Blant partiene på Stortinget er det imidlertid bred enighet om at oljeutvinningen skal fortsette. Jeg vil

derfor ikke gå nærmere inn i denne diskusjonen her.

En annen problemstilling jeg vil la ligge er hvorvidt man bør plassere gevinsten fra oljeutvinningen i et statlig pensjonsfond for å tilgodese fremtidige generasjoner av nordmenn i stedet for å bruke disse midlene på andre samfunnsnyttige formål (som for eksempel å øke bistanden til u-land eller å styrke forskningen på fornybare energikilder).

Jeg vil her diskutere ut ifra at oljeutvinningen på norsk sokkel fortsetter og at pengene pumpes inn i SpU. Dette utgangspunktet gjør imidlertid ikke problemstillingene som er knyttet til økologisk bærekraft irrelevante. Finansminister Kristin Halvorsen har ved flere anledninger presisert at hun ønsker å bruke SpU som et klimaredskap⁵. Hvordan SpU skal få denne funksjonen er en sentral problemstilling i regjeringens gjennomgåelse av fondets etiske retningslinjer i inneværende år. I relasjon til dette vil jeg konsentrere meg om to spørsmål: 1) Hvorfor SpU bør fokusere sterkere på økologisk bærekraft, og 2) hvordan fondet kan gjøre dette?

1) Hvorfor bør SpU styrke satsingen på økologisk bærekraft?

Ifølge SpUs etiske retningslinjer skal finansformuen "forvaltes slik at den gir god avkastning på lang sikt, noe som er avhengig av en bærekraftig utvikling i økonomisk, økologisk og sosial forstand", og "eierposisjoner fondet har, skal brukes for å fremme en slik utvikling".

Jeg vil hevde at økologisk bærekraft bør ha en særstilling i forhold til økonomisk og sosial bærekraft av fem grunner:

For det første vil det å overlevere en velfylt konto til kommende generasjoner ha liten verdi i en verden som preges av økologisk kollaps. Hvis de oppsparte fondsmidlene skal ha den funksjonen de er tenkt å ha (å sikre kommende generasjoner av nordmenns velferd), vil det å arbeide for en mer økologisk bærekraftig utvikling være fundamentalt.

For det andre vil en økonomisk bærekraftig utvikling være forutsatt av en økologisk bærekraftig utvikling. Høsten 2006 utkom Sternrapporten, et 600 sider tykt dokument som omhandlet de økonomiske kostnadene knyttet til global oppvarming. På oppdrag av den britiske regjeringen hadde den anerkjente økonomen Sir Nicholas Stern, tidligere sjefsøkonom

i Verdensbanken, ledet arbeidet med å tallfeste de økonomiske kostnadene som er knyttet til klimaforandringer. Rapporten konkluderer med at det finnes "overveldende vitenskapelige bevis" for at global oppvarming finner sted, og at dette vil ha store konsekvenser for både våre livsbetingelser og situasjonen i verdensøkonomien:

"Climate change will affect the basic elements of life for people around the world – access to water, food production, health, and the environment. Hundreds of millions of people could suffer hunger, water shortages and coastal flooding as the world warms.

Using the results from formal economic models, the Review estimates that if we don't act, the overall costs and risks of climate change will be equivalent to losing at least 5 % of global GDP each year, now and forever. If a wider range of risks and impacts is taken into account, the estimates of damage could rise to 20% of GDP and more.⁶⁷

Dersom Sternrapportens prognoser om et årlig fall på 5-20 % av den globale BNP som følge av fremtidige klimaforandringer stemmer, er det innlysende at dette vil få katastrofale følger for den økonomiske situasjonen i verden. SpUs verdiutvikling er tett integrert med den generelle utviklingen i verdensøkonomien. For å spre risikoen ved investeringene er fondet delvis plassert i statsobligasjoner og delvis i aksjer⁷. Av samme årsak er aksjeporteføljen bredt sammensatt med lav eierandel i hvert enkelt selskap. Den øvre grensen for hvor stor eierandel SpU kan ha i enkelt selskaper er satt til 5 % av selskapets aksjeverdi og den gjennomsnittlige eierandelen er på 0,4 %. For en langsiktig investor med en bredt sammensatt portefølje som SpU, vil avkastningen i stor grad følge konjunktorene i markedet. Slik sett har SpU alt å tape på ikke å tillegge kampen mot klimaforandringene høyeste prioritet.

For det tredje vil en sosialt bærekraftig utvikling avhenge av en økologisk bærekraftig utvikling. Som sitatet fra Sternrapporten understreker, vil klimaforandringene påvirke de eksistensielle livsvilkårene for milliarder av

mennesker rundt omkring i verden. Sult, vannmangel, naturkatastrofer og ekstremvær er noen av de direkte konsekvensene av global oppvarming. De indirekte konsekvensene kan bli et økt konfliktnivå og kamp om stadig knappere ressurser.

For det fjerde er det et underliggende demokratisk prinsipp for forvaltningen av SpU at det skal skje i overensstemmelse med fondseierens – altså det norske folks - etiske oppfatninger. Andreas Cappelen, som satt i Graverutvalget som utarbeidet rapporten som lå til grunn for de etiske retningslinjene⁸, mener at dette ikke bare skal forstås i forhold til samtidige nordmenn: "Siden vi ikke bare forvalter fondet på vegne av oss selv, men også på vegne av fremtidige generasjoner av nordmenn, vil vi dessuten måtte forholde oss til hvordan vi tror våre etterkommere hadde ønsket at fondet ble forvaltet"⁹. Med utgangspunkt i Sternrapportens dystre fremtidsscenario er det grunn til å anta at fremtidige generasjoner av nordmenn vil tillegge økologisk bærekraft enda større verdi enn vi gjør i dag.

For det femte er det grunn til å hevde at SpU har en særlig forpliktelse i forhold til å styrke satsingen på klimaspørsmål fordi fondet er bygget opp på inntekter fra olje- og gassutvinning. Vi selger et produkt som frigjør klimagasser, og bærer dermed et særskilt moralsk ansvar for de klimaendringene bruken av fossilt brennstoff skaper.

Det finnes en rekke gode grunner for at økologisk bærekraft bør tildele en nøkkelrolle i forvaltningen av SpU. Jeg har nevnt fem - det finnes sikkert også flere. Men la oss forlate det prinsipielle og komme med noen konkrete løsningsforslag: Hvordan skal SpU styrke sin klimasatsing?

2) Hvordan kan SpU styrke innsatsen for klimaspørsmål?

Hva kan SpU gjøre for å bidra til å bremse klimaforandringene? Grovt sett kan man skille mellom to typer virkemidler: Hvordan man investerer fondsformuen og hvordan man bruker rettigheter man har som aksjonær til å påvirke virksomheten i selskapene man har investert i, også kalt eierskapsutøvelse. Med utgangspunkt i denne delingen vil jeg komme med tre innspill til hvordan SpU kan styrke satsingen på klimaspørsmål: Det første er knyttet til hvordan

fondet investeres, det andre omhandler hvordan fondet bør bruke sine eierrettigheter, det tredje dreier seg om hvordan investeringsstrategien og eierskapsutøvelsen bør ses i sammenheng med hverandre.

Forslag 1: Opprett et klimafond

I en nylig gjennomgang av aksjeporteføljen til Statens pensjonsfond – Utland, fant Framtiden i våre hender at mer enn 11 prosent av aksjeinvesteringene til fondet er knyttet til selskaper som er engasjert i kull-, olje- og gassvirksomhet. Til sammenlikning utgjør aksjeinvesteringene i selskaper med fokus på fornybar energi kun 0,1 prosent av totalen¹⁰.

Med tanke på at SpU bygger på inntekter fra oljevirksomhet, er betenkelig at en betydelig del av fondsformuen investeres i selskaper som skaper ytterligere forurensning. Ved utgangen av 2006 var for eksempel tre av de fire største eierpostene olje- og gasselskaper: BP, Shell og Total. For å minske det økologiske avtrykket til fondet bør man derfor opprette et eget klimafond som kan investere i selskaper som styrker satsingen på utvikling av fornybare energikilder.

I dag består SpUs verktøykasse av tre redskaper: Negativ filtrering, uttrekk og eierskapsutøvelse. Et klimafond forutsetter at man åpner for å innføre et fjerde virkemiddel: Positiv filtrering. Dette innebærer at man begrenser investeringsuniverset til selskaper som oppfyller bestemte kriterier. Disse kriteriene kan defineres vidt eller snevert, avhengig av hva som er den normative målsettingen med filtreringen. SpU har tidligere benyttet positiv filtrering gjennom Miljøfondet, som ble avviklet i 2004.

SpUs størrelse tatt i betraktning, vil det være uaktuelt å benytte positiv filtrering som virkemiddel for hele fondet. Sternrapporten legger til grunn at man kan bremse de verste effektene ved klimaforandringene ved årlig å bruke 1 % av den globale BNP på klimaforebyggende arbeid. Den hevder også at investeringene som gjøres i forhold til klimatiltak i løpet av de nærmeste 10-20 årene, vil ha massiv påvirkning på klimaforandringene i det kommende århundret.

Rådgiverselskapet New Energy Finance har estimert at det ble det investert 75,4 milliarder dollar, eller rundt 484 milliarder kroner (ifølge Norges Banks gjennomsnittlige valutakurs for 2006), i virksomheter som utvikler ren energi

på verdensbasis i 2006. Dersom Statens pensjonsfond – Utland hadde fulgt opp Sternrapportens anbefaling ved å benytte én prosent av fondsmidlene til å investere i virksomheter innenfor denne sektoren ville dette innebære et løft på rundt 5 prosent.

En mindre ambisiøs, men like fullt viktig, satsing kunne være å plassere avgiftsinntektene staten henter for utslipp av CO₂ i petroleumssektoren på kontinentalsokkelen (som nå går direkte inn i oljefondet) inn i et klimafond. I 2006 ga disse avgiftene staten en inntekt på 3,4 milliarder kroner.

På bakgrunn av dagens mandat kan ikke Norges Bank, som forvalter fondsformuen på vegne av Finansdepartementet, selv opprette et eget klimafond. Beslutningen om å gjøre dette vil være opp til Stortinget, hvilket med dagens parlamentariske situasjon vil si regjeringen.

De langsiktige kostnadene ved ikke å være med på å understøtte virksomheter som kan bidra til å bremse mengden av klimautslipp kan bli store for en langsiktig finansiell aktør som SpU. Selv om positiv filtrering nødvendigvis vil innebære at man tar økt økonomisk risiko for deler av fondet, må dette veies i forhold til den langsiktige avkastningen til fondet som helhet. Det er imidlertid ikke gitt at det å investere i virksomheter som utvikler grønn energi vil være et tapsprosjekt. Ifølge The Economist spår analytikere at denne sektoren vil vokse med 20-30 % årlig det kommende tiåret¹¹. Slik sett kan "grønne investeringer" også vise seg å være økonomisk lønnsomme på kort sikt.

Forslag 2: Styrk satsingen på eierskapsutøvelse og utvid klimafokuset

For den inneværende fireårsperioden (2007-2010) har Norges Banks Investment Management (NBIM), som forvalter eierrettighetene for SpU, valgt ut seks satsningsområder for eierskapsutøvelsen. Fire dreier seg om å styrke eierskapsrettigheter. To er knyttet til sosial og miljømessig bærekraft: Barns rettigheter innenfor verdikjeden til multinasjonale selskaper og selskapers lobbyvirksomhet i forhold til klimaspørsmål.

For å løse klimaproblemet kreves det gjennomgripende endringer av både samfunnsstruktur og økonomiske rammebetingelser. Slike gjennomgripende endringer er det kun mulig å skape i nasjonale og internasjonale politiske fora. Å fokusere på selskapenes lobbyvirksomhet i forhold til regulerende

myndigheter er derfor et svært viktig arbeid som bør tillegges høy prioritet av NBIM. Men veien mot et klimapolitisk gjennombrudd kan vise seg å bli lang og tidkrevende. Banken bør derfor utvide sin arbeidsflate i forhold til klimaspørsmål ved å bruke sine eierposisjoner i enkeltelskaper til å forsøke å påvirke dem i en mer bærekraftig retning.

En av de største utfordringene i forhold til klimaendringer, er at ansvaret utvannes fordi enkeltaktørens bidrag til helhetseffekten er vag. Å skape økt bevissthet om selskapenes delaktighet i klimaendringene er derfor svært viktig. Dette kan både bidra til å skape incentiver for å bedre egen miljøprofil i selskapene og til å påvirke politiske myndigheter til å introdusere rammebetingelser som fremmer utviklingen av mer klimavennlig produksjon og mer klimavennlige produkter.

Å skaffe tilveie informasjon om enkeltelskapenes delaktighet i klimaforandringene kan både skje gjennom den direkte kontakten man har med selskapene og gjennom samarbeid med andre investorer og fondsforvaltere. NBIM har nylig (januar 2008) sagt at de vil støtte opp om The Carbon Disclosure Project (CDP), en kollektivt initiert anmodning fra institusjonelle investorer til store selskaper om å rapportere om egne utslipp av drivhusgasser. I februar 2008 ble oppropet (CDP 6) sendt til 3000 av verdens største selskaper.

CDP viser hvordan samarbeid med andre investorer og fondsforvaltere kan legge press på enkeltelskaper til å rapportere om egne utslipp. En annen mulighet er å fremme forslag på generalforsamlinger og forsøke å endre selskapenes virksomhet i en mer klimavennlig retning gjennom aksjonærdemokratiet. Viktigheten av aksjonærforslag skal imidlertid ikke overdrives. 80-90 % oppnår ikke flertallsstøtte. Dessuten har slike forslag ofte bare rådgivende status. Dette gjelder blant annet i USA, hvor aksjonærforslag forekommer hyppigst. Like fullt kan det å fremme aksjonærforslag ha en indirekte verdi ved å anspore til dialog med selskapsledelsen.

For å få til en bredere satsing på klimaspørsmål, er det nødvendig å styrke eierskapsgruppen i NBIM. I løpet av 2007 ble gruppen utvidet fra 6 til 10 årsverk¹². Dette er et viktig skritt i riktig retning, men satsingen synes fremdeles å være for liten med tanke på at denne gruppen skal stå for eierskapsutøvelse i over 3500 selskaper og dekke bredden i SpUs etiske arbeid.

Forslag 3: Bruk nedslag som pressmiddel for eierskapsutøvelsen

Et tredje virkemiddel SpU bør vurdere å benytte seg av som et ledd i eierskapsutøvelsen er muligheten til å kunne selge seg ut av selskaper som motarbeider fondets langsiktige interesser i å skape en mer økologisk bærekraftig utvikling.

Viktigheten av å reise denne problemstillingen bunner ut i at Etikkrådets tilrådninger om uttrekk kun står i forhold til alvorlig miljøkriminalitet. Så langt har dette omfattet lokal miljøkriminalitet, som deponering av avgangsmasser fra gruvedrift i naturlige vassdrag. Men i forhold til økologisk bærekraft vil klimaødeleggelser være langt mer alvorlige. Hvis vi legger Sternrapportens analyser til grunn, vil klimaendringene kunne få katastrofale følger for verdenssamfunnet – ikke bare økologisk, men også sosialt og økonomisk.

SpU er en langsiktig investor med en bredt sammensatt portefølje som har sterke økonomiske interesser i å ta klimaproblemet på alvor. Like fullt er det en rekke selskaper i SpUs portefølje som aktivt motarbeider innsatsen for å gjøre noe med klimatrusselen ut fra snevre og kortsiktige egenhensyn.

Et eksempel er den amerikanske oljeindustriens langvarige innsats for å avdramatisere følgene av CO₂-utslipp. I 2006 rullet reklamefilmen "we call it life" på amerikanske fjernsynsskjermer, en kampanje mot "the alleged global warming crisis and the calls by some environmental groups and politicians for reduced energy use". Reklamesnutten ender med følgende ord: "(...) carbon dioxide; it isn't smog or smoke. It's what we breathe out and plants breathe in. Carbon dioxide: They call it pollution, we call it life"¹³. Avsenderen var tenketanken Competitive Enterprise Institute (CEI), hvor American Petroleum Institute (API) – den viktigste interesseorganisasjon for oljeselskaper som opererer i USA – er en sentral finansiell støttespiller.

Dette eksempelet illustrerer viktigheten av NBIMs satsing på å motarbeide petroleumsindustriens lobbyvirksomhet i forhold til påvirke opinionen og regulerende myndigheter ved å avdramatisere klimatrusselen. Men hva om eierskapsutøvelsen i disse selskapene ikke vinner frem? Bør Norges Bank vurdere å selge seg ned i (eller kanskje også ut av) selskaper som ikke etterkommer SpUs krav?

I 2006 anslo Changemaker at SpU hadde investert over 27 milliarder kroner i selskaper som var medlemmer i API¹⁴. Hvilken effekt ville det ha om SpU

solgte seg ut av disse selskapene?

Den 19.03.2007 ble det holdt et seminar om SpU i Washington. Blant de fremmøtte var representanter fra Wal-Mart og Freeport, selskaper som tidligere har blitt kastet ut av SpUs potensielle investeringsportefølje, og C. Fred Bergsten, leder for USAs viktigste forskningsinstitutt om internasjonal økonomi, Peterson Institute for International Economics, siden 1981. I et intervju med NRK uttalte Bergsten følgende:

– Even big US companies do not like the negative publicity that would come from being excluded from the potential portfolio of the Norwegian pension fond¹⁵.

Det er grunn til å anta at porteføljeselskapene har en egeninteresse i at en langsiktig finansiell aktør som SpU eier andeler i virksomheten. Å benytte nedslag som virkemiddel kan således styrke fondets muligheter til å øve press på andre porteføljeselskaper gjennom eierskapsutøvelse. For å benytte et velbrukt sitat fra Al Capone: 'You can go a long way with a smile. You can go a lot farther with a smile and a gun'.

Fotnoter

- 1 Madsen, Lars Backe: Rød pengemakt. Dagens Næringsliv 03./04. februar 2007.
- 2 Kristin Halvorsen, pressekonferanse: Presentasjon av stortingsmelding om forvaltningen av Statens pensjonsfond 2006, 13.04.2007
- 3 <http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/article1624030.ece>
- 4 http://www.nrk.no/programmer/tv/schrodingers_katt/1.3989963
- 5 Kristin Halvorsen, foredrag: Etikk mellom liv og lære, debattmøte i Polyteknisk Forening, 30.januar 2007, og Aale, Per Kristian: Vil bruke oljefondet som klimareddskap. Aftenposten 23.november 2007.
- 6 Stern, Nicholas (ed.): Stern Review: The Economics of climate change. HM Treasury 2006: s. vi. Rapporten [http://www.hmtreasury.gov.uk/independent_reviews/stern_review_economics_climate_change/stern_review_report.cfm]
- 7 Inntil 1998 ble hele fondet plassert i rentebærende papirer (i hovedsak statsobligasjoner), men i forbindelse med Revidert nasjonalbudsjett i 1997 ble det besluttet at 30-50 % av fondet skulle investeres i aksjer for å spre risiko og oppnå høyere avkastning. I praksis har aksjeandelen utgjort 40 % av verdiene i fondet. I 2007 ble det besluttet at denne andelen skulle økes til 60 %.
- 8 NOU 2003:22: Forvaltning for fremtiden. Forslag til etiske retningslinjer for Statens petroleumsfond. Oslo: Statens forvaltningstjeneste.
- 9 Cappelen, Alexander W: Etisk forvaltning av petroleumsfondet. Norsk Økonomisk Tidsskrift 118 (2004): s. 80.
- 10 http://www.framtiden.no/filer/A200712_Fossile_investeringer.pdf

- 11 Tilting at windmills, The Economist, November 18th – 24th 2006: s. 68.
- 12 Hammerlin, Joakim: Forvaltning for fremtiden? En kartlegging av Norges banks eierskapsutøvelse for Statens pensjonsfond – Utland. Rapport for Framtiden i våre hender/Forum for Utvikling og Miljø 2007: s. 12 (http://www.framtiden.no/filer/Forvaltning_for_fremtiden_FIVH_Forum.pdf).
- 13 Reklamefilmen kan ses på følgende internetadresse: <http://www.cei.org/pages/co2.cfm>
- 14 Åste Dokka: Norge investerer i forurensningslobby. Klassekampen, 17.07.2006.
- 15 NRK radios økonominytt, 20.03.2007

Ny oljeforvaltning!

Av Einar Braathen og Marte Nilsen.

Alternativet til dagens uproductive finansspekulasjon, er en oljeformueforvaltning med målrettede og strategiske investeringer i forskning, infrastruktur og utvikling.

Regjeringen skal i 2008 gjennomgå de etiske retningslinjene for oljefondet (Statens Pensjonsfond - Utland). Gjennom hele året skal det granskes og evalueres. Dette er et arbeid som vi ønsker velkommen, men når debatten om oljefondet først reises, må vi også stille oss noen grunnleggende spørsmål: Er finansspekulasjon den beste måten å forvalte så store verdier på? Hva skaper vi gjennom utelukkende å satse på pengeplasseringer? Med alle de utfordringene verden står overfor, har vi råd til å være så lite visjonære?

Debatten om bruk av oljepenger har fått ansvarlige politikere til å skjelve ved tanken på hva Frp-ere eller venstreradikalere kunne finne på av utidig bruk av oljepenger til mer eller mindre gode formål. Hva ville vel ikke kunne skje med norsk økonomi? Det viktigste for den politiske og økonomiske eliten i Norge ble å avslutte debatten om bruk av oljeinntektene. Deres hovedinteresse lå i å forhindre inflasjon i den norske økonomien. Oljefondet ble derfor påført den såkalte handlingsregelen – staten skulle ikke bruke mer av oljeinntektene enn det som tilsvarer 'normal avkastning' på et hvilket som helst investeringsfond. Oljefondet skulle investeres i statsobligasjoner, aksjer og valuta-markeder i utlandet, helt i pakt med den nyliberale tidsånden, der kapitalinvestorene og det globale finansmarkedet betyr alt.

Som svar på kritikk av en rekke av oljefondets investeringer, ble oljefondets etiske retningslinjer innført i 2004, sammen med Finansdepartementets etikkråd. Oljefondet har som følge av dette etiske apparatet, trukket seg ut av en rekke tvilsomme multinasjonale selskap eller ekskludert dem fra sitt 'investeringsunivers'. Eksempel på slike selskap er Wal-Mart (p.g.a. brudd på menneskerettigheter), Vedanta, Freeport McMoRan (miljøskade), General Dynamics, Lockheed (klasevåpen), Honeywell International Corporation, EADS (komponenter til kjernevåpen).

Slik har Norge vist verden at vi kan ha en økonomisk ansvarlig oljeformueforvaltning og samtidig holdt globalkapitalismens mest uetiske aktører på arm-lengdes avstand. Men det ble aldri stilt spørsmål ved at oljepengene skulle graves ned i et fond for så å flyttes rundt i de internasjonale finansmarkedene. Er det å ikke sløse ensbetydende med at vi har valgt et fornuftig system og en smart politikk? Det er ikke finansmarkedene som driver verden framover. Det er satsing på kunnskapsutvikling, nyvinninger, gode ideer og infrastruktur som er motoren i all utvikling.

Norge sitter i dag med en nasjonalformue som ikke baseres på eget ærlig arbeid, men på grunneierinntekter, rekordrask utvinning av en ikke-fornybar energikilde og påfølgende Europa-ledelse i CO2-utslipp. Dette er høyst problematisk. Det eneste etisk forsvarlige vi i denne situasjonen kan gjøre er derfor å reise diskusjonen om hvordan oljeinntektene skal forvaltes på en bærekraftig måte, det vil si på en måte som kommer framtidens generasjoner til gode. Vel og merke der skjebnen til framtidens norske generasjoner er sammenfiltret med skjebnen for resten av verdens befolkning. Klimakrisen er bare ett element som synliggjør dette skjebnefellesskapet.

I stedet for å satse alt i finansmarkedenes internasjonale pengespill, må vi selv begynne å skape noe. Vårt forslag er at Stortinget endrer på lovverk og vedtak som gjør at størsteparten av oljeinntektene sluses inn i oljefondet. Dette fondet kan beholde storparten av dagens beholdning på 2000 milliarder kroner. Men viktigst er det å opprette nye og utfyllende, mer etisk forsvarlige og mer samfunnsnyttige fond for forvaltning av oljeinntektene. Vi forslår tre slike fond:

1. Fondet for forskning på globalt miljø. Investeringer i ny forskning er noe av det nyttigste bidraget vi kan gi til verdenssamfunnet med. Ikke minst gjelder dette forskning på fornybare energikilder. Norge sitter med en enorm økologisk gjeld til resten av verden for de store miljøødeleggelsene oljeindustrien står for. Samtidig har landet mye kompetanse innenfor fornybar energi, og denne kompetansen kan vi dra nytte av. Et slikt fond må ha et gjennomgående globalt nytteperspektiv, og mesteparten bør brukes utenfor landets grenser, hvorav en stor del bør øremerkes fattigere land i Sør.

2. Fondet for infrastruktur. Satsing på høyhastighetstog og annen bærekraftig infrastruktur vil være langt mer nyttig for de kommende generasjoner enn mer penger på bok. Et slikt fond er derfor en langt bedre investering i framtiden. Spesielt inflasjonsdrivende vil det heller ikke være. Det er ingen god grunn til at bruk av utenlandsk arbeidskraft i utbygging av jernbaner skulle føre til mer inflasjon så lenge utenlandsk arbeidskraft i private hyttefelt i dag ikke gjør det.

3. Fondet for utvikling i Sør. 'Verdikommisjonen' til Bondevik I-regjeringen foreslo på slutten av 1990-tallet at 20 prosent av oljeinntektene skulle gis bort til utviklingslandene. Dette var et forslag som ble forbigått i stillhet. Siden har norsk oljeformueforvaltning befunnet seg i en etisk blindgate. Grunntanken i dette forslaget må vi ta frem igjen. Et eget utviklingsfond kan brukes til investeringer i fattige land og ikke minst til støtte til finansinstitusjoner som kan utgjøre et levedyktig og ansvarlig alternativ til Verdensbanken og Det internasjonale pengefondet. Et eksempel kan være Banco Sur. Men investeringer i fattige land er mer risikofylte enn i rike land. Det er grunnen til at rike i fattige land flytter pengene sine til rike land. Derfor må dette fondet legges til grunn en annen avveining mellom risiko og avkastning.

Oljefondets etiske retningslinjer har forbedringspotensial og det er derfor en viktig debatt finansminister Kristin Halvorsen har invitert til. Men det er i tillegg helt nødvendig at hun også løfter blikket opp fra investeringsporteføljene sine og ser på hvordan oljeformuen alternativt kan forvaltes. Finansministeren har her muligheten til å gå løs på noen av verdens aller største utfordringer.

Oljefondet – en kort historikk

- 1990** Stortinget vedtar Lov om statens petroleumsfond.
- 1996** Første innskudd.
- 1998** Aksjer lagt til investeringsuniverset.
- 2001** Handlingsregelen innført av Stoltenberg-regjeringen. Ifølge regelen skal statens årlige bruk av oljeinntekter tilsvare den forventede realavkastningen av kapitalen i Statens pensjonsfond – Utland, som er satt til fire prosent. Dersom Stortinget holder seg til denne regelen, vil ikke det årlige forbruket spise av kapitalen i fondet. Handlingsregelen er støttet av alle politiske partier på Stortinget unntatt Fremskrittspartiet, men regjeringen Stoltenberg II er den eneste som faktisk har klart å bruke mindre penger enn det handlingsregelen tilsier (i revidert nasjonalbudsjett 2007).
- 2002** Ikke-statsgaranterte obligasjoner lagt til investeringsuniverset.
- 2004** Etiske retningslinjer for Petroleumsfondet etableres og Regjeringen oppnevner et etisk råd. Det etiske grunnlaget skal fremmes gjennom tre virkemidler: Eierskapsutøvelse, negativ filtrering og uttrekk av selskaper.
- 2005** Stortinget vedtar Lov om Statens Pensjonsfond.
- 2006** Statens pensjonsfond opprettet. Fondet består av to deler; «Statens pensjonsfond - Utland» og «Statens pensjonsfond - Norge». Pensjonsfondet forvaltes av Finansdepartementet, som har delegert den operative forvaltningen til Norges Bank (utland) og Folketrygdfondet (Norge). Stortinget gir fondet anledning til å investere opp til 60 prosent av kapitalen i aksjer, mot tidligere 40 prosent.
- 2007** Markedsverdien av Statens pensjonsfond – Utland var ved utgangen av tredje kvartal 1.932,3 milliarder kroner.

De etiske retningslinjene for Statens pensjonsfond - Utland

Fastsatt i medhold av forskrift for forvaltning av Statens pensjonsfond – Utland av 22. desember 2005

1 Grunnlag

De etiske retningslinjene for fondet bygger på to grunnlag:

- Fondet er et virkemiddel for å sikre kommende generasjoner en rimelig andel av landets oljerikdom. Denne finansformuen må forvaltes slik at den gir god avkastning på lang sikt, noe som er avhengig av en bærekraftig utvikling i økonomisk, økologisk og sosial forstand. Fondets finansielle interesser skal styrkes ved at eierposisjoner fondet har, brukes for å fremme en slik bærekraftig utvikling.
- Fondet skal ikke foreta investeringer som utgjør en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til uetiske handlinger eller unnlatelser som for eksempel krenkelser av grunnleggende humanitære prinsipper, grove krenkelser av menneskerettighetene, grov korrupsjon eller alvorlige miljøødeleggelser.

2 Virkemidler

Det etiske grunnlaget for fondet skal fremmes gjennom følgende tre virkemidler:

- Eierskapsutøvelse for å fremme langsiktig finansiell avkastning basert på FNs Global Compact og OECDs retningslinjer for eierskapsutøvelse og for multinasjonale selskaper
- Negativ filtrering fra investeringsuniverset av selskaper som selv eller gjennom enheter de kontrollerer produserer våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper
- Uttrekk av selskaper fra investeringsuniverset der det anses å være en uakseptabel risiko for å medvirke til:
- Grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid og annen utbytting av barn
- Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
- Alvorlig miljøskade
- Grov korrupsjon
- Andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer.

3 Eierskapsutøvelse

3.1 Det overordnede målet for Norges Banks utøvelse av eierrettigheter for fondet er å sikre fondets finansielle interesser. Utøvelsen av eierrettighetene skal bygge på at fondet har en lang tidshorison for sine investeringer, og at investeringene er bredt plassert i de markedene som inngår i investeringsuniverset. Eierskapsutøvelsen skal i hovedsak baseres på FNs Global Compact og OECDs retningslinjer for eierskapsutøvelse og for multinasjonale selskaper. Det skal framgå av Norges Banks interne retningslinjer for utøvelse av eierrettighetene hvordan disse prinsippene integreres i eierskapsutøvelsen.

3.2 Norges Bank skal i forbindelse med sin regulære årsrapportering redegjøre for sin utøvelse av eierrettigheter. Det skal gjøres rede for hvordan banken har opptrådt som eierrepresentant - herunder hva som er gjort for å ivareta de spesielle interessene knyttet til langsiktighet og bredde i investeringsomfang i henhold til punkt 5.3.1.

3.3 Norges Bank kan delegerer utøvelsen av eierrettigheter i samsvar med disse retningslinjene til eksterne forvaltere.

4 Filtrering og uttrekk

4.1 Finansdepartementet treffer beslutning om negativ filtrering og uttrekk av selskaper fra investeringsmulighetene etter tilrådning fra fondets etiske råd. Tilrådingene og beslutningene er offentlige. Departementet kan i særlige tilfeller utsette tidspunktet for offentliggjøring dersom det anses nødvendig for en finansielt forsvarlig gjennomføring av uttrekk av selskapet.

4.2 Fondets etiske råd består av fem medlemmer. Rådet har sitt eget sekretariat. Rådet avgir årlig rapport om sin virksomhet til Finansdepartementet.

4.3 Rådet gir tilrådning om hvorvidt en investering kan være i strid med Norges folkerettslige forpliktelser etter anmodning fra Finansdepartementet.

4.4 Rådet gir tilrådning om negativ filtrering av et eller flere selskaper på grunnlag av produksjon av våpen som ved normal anvendelse bryter med grunnleggende humanitære prinsipper. Rådet gir tilrådning om å trekke et eller flere selskaper ut av investeringsuniverset på grunn av handlinger eller unnlatelser som innebærer en uakseptabel risiko for at fondet medvirker til:

- Grove eller systematiske krenkelser av menneskerettighetene som for eksempel drap, tortur, frihetsberøvelse, tvangsarbeid, de verste former for barnearbeid og annen utbytting av barn
- Alvorlige krenkelser av individers rettigheter i krig eller konfliktsituasjoner
- Alvorlig miljøskade
- Grov korrupsjon
- Andre særlig grove brudd på grunnleggende etiske normer

Rådet tar opp saker under dette punkt på eget initiativ eller etter anmodning fra Finansdepartementet.

4.5 Rådet innhenter nødvendig informasjon på fritt grunnlag og sørger for at saken er så godt belyst som mulig før tilrådning om uttrekk eller utelukkelse fra investeringsuniverset gis. Rådet kan be Norges Bank om opplysninger om hvordan konkrete selskaper er håndtert i eierskapsutøvelsen. Henvendelse til vedkommende selskap skal skje gjennom Norges Bank. Vurderer rådet å tilrå uttrekk, skal utkast til tilrådning, sammen med grunnlaget for den, forelegges selskapet til uttalelse.

4.6 Rådet skal rutinemessig vurdere om grunnlaget for utelukkelse fortsatt er til stede og kan på bakgrunn av ny informasjon anbefale Finansdepartementet at en beslutning om utelukkelse oppheves.

4.7 De avgjørelser Finansdepartementet fatter i forbindelse med tilrådning fra rådet, skal umiddelbart meddeles Norges Bank. Finansdepartementet kan be Norges Bank meddele de berørte selskaper hvilken avgjørelse departementet har fattet og begrunnelsen for avgjørelsen.

5 Utelukkelse av enkeltsselskaper

Det skal føres liste over enkeltsselskaper som er utelukket fra fondets investeringsunivers. Listen inngår som vedlegg til disse retningslinjene.

Om forfatterne:

Gard Lindseth er rådgiver i internasjonale spørsmål for Mellomkirkelig råd for Den norske kirke.

Berit Kristoffersen er samfunnsgeograf. Hun har skrevet masteroppgave om StatoilHydro og de andre norske oljeselskaperens påvirkning på offentlig politikk.

Cyril Obi er professor ved Nigerian Institute of International Affairs og gjesteprofessor ved Nordiska Afrikainstitutet i Uppsala i Sverige. Han forsker på miljøpolitikk, Nigeria, utvikling, konflikt og fred, og har skrevet om hvordan oljeindustrien påvirker lokale forhold i Nigerdeltaet.

Carlos Larrea er professor ved Universidad Andina Simón Bolívar i Quito i Ecuador.

Patrick Bond er leder for Centre for Civil Society ved Universitetet i KwaZulu-Natal i Durban i Sør-Afrika. Han har skrevet flere bøker og er medredaktør av en bok om klimaendringer som vil bli sluppet i USA i februar-mars.

Nina Dessau er sosialøkonom og statsviter. Hun ga i 2006 ut boken Den globale oppvarmingen på Pax forlag.

Ingrid Næss-Holm er leder i Changemaker, Kirkens Nødhjelps ungdomsorganisasjon.

Joakim Hammerlin er filosof og forfatter av rapporten "Forvaltning for fremtiden? En kartlegging av Norges Banks eierskapsutøvelse for Statens pensjonsfond -Utland" (Forum for Utvikling og Miljø/Framtiden i våre hender 2007).

Einar Braathen har vært nestleder i Attac fra 2006 til 2008. Til daglig er han utviklingsforsker.

Marte Nilsen er tidligere leder i Attac.

Norge - verdensmester i oljeproduksjon, europamester i klimatiltak og foregangsland på rettferdig utviklingspolitikk.

Er det mulig å spille disse rollene samtidig, eller er rolla som oljeprodusent uforenelig med å være foregangsland på klima- og utviklingspolitikk? Snakker Norge med flere tunger? Er plasseringer i aksjer og rentefond den beste måten å forvalte norsk oljeformue?

Det er disse problemstillingene vi ønsker å sette lys på med denne artikkelsamlingen.